

Ἀπόστολος Λ. Πιερρῆς

Περὶ τῆς σωματικῆς ἀρετῆς
καθ' Ἑλληνας

Ἄνοιξις 1986

Ἡ βιολογικὴ υἰγεία καὶ ρώμη ἑνὸς λαοῦ εἶναι ἀναγκαίᾳ προϋπόθεσις ἔθνικοῦ δυναμικοῦ καὶ μεγαλείου, ἀναπόφευκτος καὶ ἀπαραίτητη βᾱσις πολιτισμοῦ Σθένους καὶ Ὑψους. Ἐνστικτωδῶς τὸ κατ' ἀρχὰς, καὶ διὰ σοφίαν κατόπιν, αἱ ἀδιάφθοροι κοινωνίαι ἀενάως μεριμνοῦν διὰ τὴν σωματικὴν ἀρετὴν τῶν μελῶν των κατὰ τὸν ἀπλούστατον, βαθύτατον, αὐθορμητότατον καὶ ἀποτελεσματικώτατον τρόπον: ἐμπεδώνουσαι ἀπαραγράπτως εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν τὴν θεόθεν προϋπάρχουσαν ἔφεσιν ὑπάτης ἀξιολογήσεως τοῦ φυσικοῦ κάλλους. Ἐναπέκειτο εἰς τὸ ἑλληνικὸν βίωμα νὰ συλλάβῃ ἀκραιφνέστερα καὶ νὰ πραγματώσῃ ἀριδηλότερα τὴν ἐσωτερικὴν ἀλληλουχίαν τοῦ εὖ ἔχειν πάσης οὐσίας, τῆς τελειότητος καὶ τοῦ κάλλους τῆς μετ' αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεώς της. Ταῦτὸ τοῦτο, κατ' ἐξοχὴν μάλιστα, καὶ διὰ τὴν σωματότητα τοῦ ἀνθρώπου, θεοφόρου καὶ ἀναγωγοῦ κατὰ τὴν καλλονὴν της.

Ἡ ἀπαράμιλλος ἔμφασις τῆς γυμναστικῆς εἰς τὴν παιδεία τοῦ ἐφήβου καὶ τὸν ἐλευθέριον βίον τοῦ νέου ἀνδρός, ἢ καὶ δι' ἰατρικοὺς ἀκόμη σκοποὺς συστηματικὴ ἐφαρμογὴ της, ἢ κυριαρχία τοῦ εὐρύθμου γυμνοῦ ἀνδρικοῦ σώματος εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας, ἢ ὑπερβολικὴ διὰ πολλοὺς ἀσθενεστεροὺς σημασία τοῦ ἀρχαίου ἀθλητισμοῦ (ὑπερβατικὴ παντελῶς πρὸς τὴν σύγχρονον ὑφειμένην μίμησιν, ἐκείνου τὴν νικῶσα ἐνέργεια σωματικῆς ἀρετῆς βραβεύοντος), ἢ περὶ τὰ γυμνάσια ἀπερίσπαστος διατριβὴ τῶν σοφῶν καὶ σοφιζομένων, καὶ ἢ εἰς τὰ συμπόσια μόνιμη ὠραιολογία, κατ' ἀμφοτέρωθεν δὲ ἄφθονος ὠραιοτερψία, αὐτὸς ὁ ἱερός ἑλληνικὸς ἔρως καὶ ἢ πρόχειρος

ἐπιτέλους ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τῆς ζωῆς ἀναφορὰ εἰς φυσικὸν κάλλος, συνθέτουν εἰκόνα δυσθεώρητον καὶ δυσαφομοίωτον ἀνὰ τὸν ζόφον τῆς τετριμμένης καὶ χαμαιτύπου συγχρόνου ζωῆς τοῦ ΝεοΕλληνισμοῦ, ἀλλὰ, καὶ τὸ σπουδαιότατον, ἰδεῶδες δυσεκπλήρωτον κραταιῶς ἐνεργοῦν ἐν τῇ νέᾳ Ἀνακαινίσει τῆς ἱστορίας, συνυφιστάμενον τῇ μείζονι ροπῇ φυσικῆς τελειότητος, ἐκπάγλως συναρπάζον τὴν ψυχὴν ἀνθρώπου ἄρτι ἀνανήφοντος ἐκ χειμερίου νάρκης νεωτερικῆς ἀ-φυσικότητος.

Οὐδὲν σημαντικώτερον καὶ ἐπιχαριτώτερον τῆς Ὀμηρικῆς ιδέας ἐν προκειμένῳ. Ὑπεροχὴν ἀποστίλβοντος κάλλους ἀδυνατεῖ νὰ ἐπισημάνῃ ὁ ποιητὴς ἄλλως παρὰ διὰ τῶν προσηγοριῶν *θεοειδῆς* καὶ *θεοεἰκελος*, ὁ θεῖον τὸ σωματικὸν εἶδος ἔχων καὶ ὁ θεοῖς ὁμοιάζων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν. Οὕτω π.χ. μονίμως ἀποκαλεῖται ὁ Πάρις, ὁ καὶ εἶδος ἄριστος (*Ιλιάς* Β, 39) καὶ *κάλλει στίλβων* (*Ιλιάς* Γ, 39) χαρακτηριζόμενος. Παραβλητέαι καὶ αἱ ἐκφράσεις «δέμας εἰκυῖα θεῆσιν» (*Ιλιάς*, Ε, 305), «δέμας ἀθανάτοισιν ὁμοῖος» (*Οδύσσεια*, θ, 14). Γενικῶς οἱ ποιηταὶ τοὺς καλοὺς 'θεοειδεῖς' ὀνομάζουσι κατὰ Πλούταρχον (*Περὶ τοῦ τὰ ἄλογα λόγῳ χρῆσθαι* 988 D).^{*} Καὶ ταυτὸ τοῦτο, οὐδ' ἄλλο τι ψυχικώτερον καὶ ἀσαφέστερον, παρὰ τὰ ἀποτολμηθέντα ἐρμηνευτικὰ σοφίσματα, προϋποθέτει καὶ ὑπονοεῖ ὁ Πλάτων ἐν *Πολιτείᾳ* (ΣΤ, 501B), ὅπου ἡ διαχάραξις τῶν ἀνθρωπείων ἡθῶν ἐν τῇ ὑποτυπούμενῃ, οἶονεὶ ἐπὶ πίνακος, κοινωνία θὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς συνεχῶς διπλῆς ἀναφορᾶς καὶ βλέψεως πρὸς τε τὰ ὄντως καὶ φύσει ὄντα, τὰς ιδέας, καὶ τὸ ἀποτελούμενον ὁμοίωμα ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἡ σύνθεσις (φυσικὴ ἢ ζωγραφικὴ καὶ γλυπτικὴ) τοῦ

---

^{*} Ἐν τῷ *Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος* 360F ἐννοεῖ ὅτι οἱ ἀγαθοὶ κατὰ τὴν ἐκάστοτε ἀγαθότητά των ὀνομάζονται *θεοειδεῖς*, ἀντίθεοι ἢ θεόθεν μῆδεα ἔχοντες. Ἡ ἰσοθεότης πως εἶναι ἡ γενικωτέρα ἔννοια καλύπτουσα ἕξοχον παρουσίαν μειζόνων ἀγαθῶν, ἰδίως προσαρμόζουσα πρὸς τὸ ἔνθεον φρενῆρες καὶ ἰδιαζόντως ἐχέφρον. Παραβλητέος καὶ ὁ Συνέσιος, *Φαλάκρας Ἐγκώμιον*, 74B.

κάλλους συντελείται, τοῦ ἐν ἀνθρώποις θεοειδοῦς καὶ θεοεικέλου χαρακτήρος. (Τὸ κείμενον τοῦ Burnet ἐν OCT εἶναι ἀτυχές, ἐπανιτέον εἰς τὴν διορθωμένην vulgata, φέρ' εἰπεῖν τοῦ Adam, ὡς ἐξῆς: “ἔπειτα, οἶμαι, ἀπεργαζόμενοι, πυκνὰ ἂν ἐκατέρωσ' ἀποβλέποιν, πρὸς τε τὸ φύσει δίκαιον καὶ καλὸν καὶ σῶφρον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, καὶ πρὸς ἐκεῖνο αὖ ὁ [ἴσως βελτίστως ἀρμονίζεται ἢ ἀποκλίνουσα χειρογραφικὴ παράδοσις ὑποτιθεμένης τῆς Πλατωνικῆς γραφῆς: ἐκεῖνο αὖ <αὐτὸ> ὁ] ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐμποιοῖεν, συμμειγνύντες τε καὶ κεραννύντες ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ ἀνδρείκελον, ἀπ' ἐκείνου τεκμαιρόμενοι, ὁ δὴ καὶ ὄμηρος ἐκάλεσεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγιγνόμενον θεοειδές τε καὶ θεοείκελον”).

Ἐπιγραμματικῶς ὁ μεγαλόπνοος Πίνδαρος διατυπώνει τὸ γνήσιον Ἑλληνικὸν αἶσθημα καὶ ἔτι μᾶλλον βίωμα ἀρχόμενος τοῦ 6^{ου} Νεμεονίου:

Ἐν ἀνδρῶν, ἐν θεῶν γένος· ἐκ μιᾶς δὲ πνέομεν
 ματρὸς ἀμφότεροι· διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
 δύναμις, ὡς τὸ μὲν οὐδέν, ὁ δὲ χάλκεος ἀσφαλὲς αἰὲν
 ἔδος
 μένει οὐρανός. ἀλλὰ τι προσφέρομεν ἔμπαν ἢ μέγαν
 νδον ἦτοι φύσιν ἀθανάτοις,
 καίπερ ἐφαμερίαν οὐκ εἰδότες οὐδὲ μετὰ νύκτας ἄμμε πότμος
 ἄντιν' ἔγραψε δραμεῖν ποτὶ στάθμαν.

Μία ἢ Κοινὴ Μεγάλῃ Μήτηρ τῶν δύο τόσον ἀβυσσαλέως χωριστῶν γενῶν, τοῦ ἀειζώου θείου καὶ τοῦ οὐτιδανοῦ ἀνθρωπίνου. Καίτοι ὅμως ἀπερριμένοι ἀγνοοῦμε τί τεκταίνεται δι' ἡμᾶς καθ' ἡμέραν καὶ νύκταν ἀπὸ τὴν Μοιραίαν θέσπισιν, εἰς δύο τινα κάπως προσομοιάζομε πρὸς τοὺς μείζονας: κατὰ μεγαλόνοιαν καὶ σωματικὴν ὑπερέχουσαν τελειότητα. Ἐφαρμόζεται δὲ ἡ διαπίστωσις εὐθύς κατόπιν εἰς τὸν Ἀλκιμίδου παῖδα παλαιστήν, ἐκπάγλως εὐφυῆ τὸ σῶμα, καὶ σοφὸν ἴσως ἐπίσης περὶ τὰς λαβὰς.

«Φύσις», ὅπως καὶ εἰς *Ἰσθμιονίκην* III/IV 67 (ed. Snell), ἐκ τοῦ «φύομαι» καὶ «φῦμι», εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ σώματος, τὸ μέγεθος καὶ ἡ διάπλασις του. (Cf. *infra* p. ___). Ἐδῶ βεβαίως σιωπηρῶς ὑπονοεῖται τὸ ὑπερθετικῶς εὔ, κατὰ τὸ «μέγαν νόον». Ὁρθῶς τὰ ἀρχαῖα σχόλια ἐρμηνεύουν: «ἀλλ' ὅμως καίπερ οὐδαμινοὶ ὄντες, φησίν, ἐμφερέσ τι ἔχομεν τοῖς θεοῖς, ἢ κατὰ νοῦν (θεὸς γάρ τις ἐν ἡμῖν κατὰ τὸν Εὐριπίδην), ἢ κατὰ τὰς εὐφυΐας τῶν σωμάτων καὶ τὰ κάλλη». Εἰς τὸ ἄλλο χωρίον ὁ Πίνδαρος ὁμιλεῖ περὶ Ὠριωνείου φύσεως, τοῦ Ὀμήρου κάλλος καὶ ὑψηλὸν μέγεθος ἀκριβῶς ἀποδίδοντας εἰς τὸν Ὠρίωνα, *Ὀδύσσεια* λ, 308-9.

(Ὡτον καὶ Ἐφιάλτην)

οὐς δὴ μηκίστους θρέψε ζεΐδωρος ἄρουρα
καὶ πολὺ καλλίστους, μετὰ γε κλυτὸν Ὠρίωνα.

Καὶ ἡ συναφῆς «φυά» χρησιμοποιεῖται Πινδαρικῶς διὰ τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν, v. *Ἰσθμιονίκης* VI, 47; *Ὀλυμπιονίκης* I, 67; κυρίως *Ἰσθμιονίκης* VII, 22. Cf. Βακχυλίδης *Ἐπίνικοι* V, 168. Περί ἧς πλείονα κατωτέρω.

Ἡ αὐτὴ συμπαράθεσις σοφίας καὶ σωματικῆς ἐξοχῆς, ἀναρτωμένων μετὰ τῆς ἀγλαΐας εἰς τὰς Ὀρχομενίους Χάριτας, διατρανώνεται εἰς *Ὀλυμπιονίκην* XIV, 5 sqq.

_____σὺν ὕμμιν (δηλ. ταῖς Χάρισιν) τά τε τερπνὰ καὶ
τὰ γλυκέ' ἄνεται πάντα βροτοῖς,
εἰ σοφός, εἰ καλός, εἴ τις ἀγλαὸς ἀνήρ.

Ἀγλαὸς εἶναι ὁ μετὰ λάμπσεως λαμπρός, ὁ ἀπαστρέπτων, περιφανῆς καὶ ἔνδοξος. Καλύπτεται μὲν ἡ στίλβουσα ποιότης σοφίας καὶ κάλλους, ἀλλ' ἐπεκτείνεται ἡ ἔννοια καὶ εἰς μεγαλειότητα πράξεων καὶ βίου δι' ἀνδραγαθήματα, ἐπιτεύγματα ἢ μεγαλόφρονα χρῆσιν μεγαλήνορος πλούτου (cf. *Ὀλυμπιονίκης* I, 2). Παραδεικνύει ὁ Πίνδαρος καὶ τὴν τριπλῆν βοιωτικὴν, Ἡσιόδειον (*Theogonia* 909) καὶ κοινοτέραν Χαριτεῖαν, τῆς ὁποίας τὰ ὀνόματα

εἶναι *Εὐφροσύνη, Θάλια* καὶ *Ἀγλαΐα*, ἢ κατὰ Σώστρατον (Εὐστάθιος p. 1665.58) *Εὐφροσύνη, Καλή* καὶ *Πασιθέα*, τῆς ἀντιστοιχίας πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν φρενήρους σοφίας, ἀνθιζούσης καὶ θαλλούσης τελειότητος καλλονῆς καὶ περιβλέπτου καταυγασμοῦ τηρουμένης ἀλωβήτου. (Τὰ Σχόλια εἰς τὸ Πινδάρειον χωρίον συνδέουν τὴν τριπλῆν παράθεσιν τὰ μὲν ὑστερότερα πρὸς τὴν φιλοσοφικωτέραν διάκρισιν *ψυχῆς, σώματος, ἐκτὸς ἀγαθῶν*, τὰ δὲ πρωϊμότερα ἐκλαμβάνουν ἐναρμονίως τὴν ἀγλαΐαν ὡς *ἀνδρείαν*, ὄχι βεβαίως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ πρὸς κινδύνους στερροῦ θάρρους, ἀλλ' ὡς οἰκείαν ἀρετὴν ἀνδρισμοῦ καὶ διάλαμψιν ἀρρενότητος. Ἀμφότεραι αἱ ἐκδοχαὶ συνέρχονται ἀβιάστως εἰς τὴν γενικωτέραν πού ὑπέδειξα). Ὁ Θεόκριτος (*Εἰδύλλιον* 22, 160) χρησιμοποιοῖ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς παράθεσιν *φυῆς* καὶ *νόσιο*. Καί, ἀνατρέχοντες εἰς τοὺς αἰῶνας, πρὸ αὐτῶν ὁ Ἡσίοδος ποιεῖ τὸ αὐτό, *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* 129 (φυή-νόημα), *Ἀσπὶς Ἡρακλέους*, 88. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ θειότατος Ποιητὴς τὴν σωματικὴν *διάπλασιν* ἀντιπαραθέτει καὶ τὴν *ἐμβριθῆ ποιότητα στοχασμῶν* Μενελάου τε καὶ Ὀδυσσέως (τοῦ Ἀντήνορος δηλοῦντος, *Ἰλιάς* Γ, 208: «ἀμφοτέρων δὲ *φυὴν* ἐδάην καὶ *μήδεα* πυκνά”).

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτὴν καὶ τὸν Πλάτωνα ἀνεμεσήτως ἀπαντᾷ ἡ διττὴ ἀκρότης τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος κατὰ νοῦν καὶ σῶμα, ἡ σοφία δηλαδή καὶ τὸ κάλλος. Ἐπανερχόμενος μετὰ μακρὸν ἐκ Ποτειδαίας ὁ Σωκράτης καὶ ἐν τῇ Ταυρέου παλαιίστρα ἀντικαταλάσσωσιν νέα ἀντὶ νέων μετὰ τῶν γνωρίμων του, ἰδιαζόντως ἀνερωτᾷ περὶ τῶν νέων «εἴ τινες ἐν αὐτοῖς διαφέροντες ἢ σοφία ἢ κάλλει ἢ ἀμφοτέροις ἐγγεγονότες εἶεν» (*Χαρμίδης* 153 D). Ἀλλὰ καὶ τὸν λογιώτατον πανειδήμονα Ἰππίαν, τὸν περιβόητον Ἠλεῖον σοφιστὴν, πανομοίως προσφωνεῖ μετ' ἐπισημότητος ἐκῶν ἄκων ὁ φιλόσοφος «*Ἰππίας ὁ καλός τε καὶ σοφός*» (*Ἰππίας Μείζων*, 281A).

Ἀρνητικῶς καὶ πτωχαλέως ἐπικυρώνει ταῦτα ὁ Ξενοφάνης, ἀντιπαραδοσιακῶς τὴν Ὀμηρικὴν καὶ κοινοτέραν θεολογίαν ἐπιστομίζων οὐχὶ

ποδηγετῶν πρὸς καθολικωτέραν καὶ Ὀρφικωτέραν (ἵνα διὰ τινος προεξάρχοντος σημάνω τὴν ὅλην κατεύθυνσιν), σύγχθονον θείαν δυναμολογίαν, ἀλλ' ἀπὸ κενωτέρων καὶ ἀδρανεστέρων ἀποτομιῶν ὀρθολογισμῶν συγχεόμενος (Fr. B23 Diels³):

εἷς θεός, ἓν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος
οὔτι δέμας θνητοῖσιν ὁμοῖος οὐδὲ νόημα.

Καὶ ἐνταυθὶ μὲν περὶ τοῦ ὑψίστου, κρατίστου (*deus optimus maximus*) φιλοσοφεῖ ὄνειροπολῶν λογοκρατούμενος, ἀλλ' ἢ γενικωτέρα δόξα του (ὁμολογουμένη δὴ ἐν ἀποσπάσματι B 34) τεκμαίρεται ἐλεγκτική τῶν περὶ θεοῦ πατριῶν (B11-16 καὶ 1.13-24), συνάδουσα ἄλλως τε πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πρώτην συνόλην ἀποφράδα αὐτονόμησιν τοῦ Λόγου, τὴν ἐπικινδύνως κατασεύσασαν καὶ πρωταιτίως ἐν τέλει ἐρειπώσασαν τὸ ἀρχαιοελληνικὸν σύμπαν.

Τὸ αὐτὸ τέλος βίωμα κατοπτρίζεται καὶ εἰς τὴν τριγενικὴν περιπατητικὴν διάκρισιν τῶν ἀγαθῶν (ψυχῆς, σώματος, τῶν ἐκτός) ἐν σχέσει μάλιστα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, τοῦ μὲν Ἀριστοτέλους, οὐκ ἄνευ σωματικῶν τελειότητων καὶ ἔξωθεν εὐτυχοῦς καὶ εὐπόρου εὐροίας (ἐν εὐγενείᾳ, εὐτεκνίᾳ, εὐζωίᾳ, δόξῃ, πλούτῳ καὶ πάσῃ εὐετηρία διαλαμπύσεως) τὴν μακαριότητα συνιστῶντος ἐξ ἐναρέτου ψυχικοῦ ἀγαθοῦ (ὡς π.χ. ἐν *Ἠθικοῖς Νικομαχείοις* VII, 14, 1153b17 sqq.; I, 8-9, 1098a12 sqq.; I, 10, 1100a4 sq. φιλοσοφικώτερον, προσεχέστερον δὲ πρὸς τὰ κοινὰ Ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἐν *Ρητορικῇ* A, 5, 1360b14 sqq.), τῶν δὲ ὑστερωτέρων Περιπατητικῶν ὅλως καὶ ἀπεριφράστως τὴν φυλετικὴν συνήθειαν ἐνστερνιζομένων καὶ ἐξ ἀπάσης τῆς τριγενείας τῶν ἀγαθῶν συμπληρούντων τὴν περιπόθητον εὐδαιμονίαν (ὁ Κριτόλαος, φερ' εἶπεῖν, κατὰ Κλήμεντα, *Στρωματεῖς* II, 129, 10, «τελειότητα ἔλεγεν κατὰ φύσιν εὐροοῦντος βίου (sc. τὴν εὐδαιμονίαν), τὴν ἐκ τῶν τριῶν γενῶν

συμπληρουμένην τριγενικήν τελειότητα μηνύων. Πβ. Στοβαῖος, *Ἐκλογαί* II, 7, 3^b, p. 46, 10 sqq. Wachsmuth).

Ἡ κοινὴ ἀρχαιοελληνικὴ συνείδησις, ἐξ ἄλλου, ραθυμοῦσα, τερωμένη καὶ βιοσοφοῦσα παρὰ πότον, ὡς ἐξῆς ἀπεκρυστάλλωσε καὶ κατέταξε ἀξιολογικῶς τὰ ἀνθρώποις ποθητὰ ἀγαθὰ (παρερχομένη ἐν κώμῳ τὰς ὑψιπετεστέρας σοφίας), ἄδουσα τὸ δημῶδες σκόλιον 8 (ed. Bergk):

ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον ἀνδρὶ θνατῶ,
 δεύτερον δὲ φῦαν καλὸν γενέσθαι,
 τὸ τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως,
 καὶ τὸ τέταρτον ἠβᾶν μετὰ τῶν φίλων.

ὡς ἀγνώστου τοῦ ποιήσαντος τὸ μνημονεύουν ὁ Πλάτων (*Γοργίας* 451E), ὁ Ἀναξανδρίδης (*Θησαυρός* Fr. I, Meineke III p. 169 = Ἀθήναιος XV 694 F), ὁ Λουκιανός (*Ἵπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει παιδείας*, 6). Ἀνωνύμως ἀναφέρεται εἰς αὐτὸ ἡ Σούδα s.v. Ἀρχίας καὶ τὸ παραθέτει ὁ Ἀποστόλιος (*Παροιμίαι* XVII, 48d). Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (*Στρωματεῖς* IV, 23, 2), ὁ Θεοδώρητος (*Ἑλληνικῶν θεραπευτικῆ παθημάτων*, XI, 14), τὸ Σχόλιον εἰς τὸ ἀναφερθὲν χωρίον τοῦ Λουκιανοῦ (κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Hemsterhusius καὶ Reitzius, 1743, vol. I p. 732, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Rabe ἐν B.T. ἀπουσιάζει), ὁ Ἀποστόλιος (*Παροιμίαι* XVII 48aς τὸ ἀποδίδουν εἰς τὸν Σιμωνίδην· ἐνῶ μετὰ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἐπιχάρμου διστάζουν τὰ Σχόλια εἰς τὸ Γοργίειον χωρίον (Hermann p. 301). Ὁ Ἰωάννης Στοβαῖος (*Ἀνθολόγιον* 103, 9) τὸ προσάπτει εἰς τὸν Ταραντῖνον Σκληρίαν, συγγραφέα «τῆς Ἰταλικῆς καλουμένης Κωμωδίας» (Ἀθήναιος, IX, 402 B). Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὸ ὅλον ἢ μέρος τῆς ιδέας τοῦ δημῶδους συμποσιακοῦ ἄσματος ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν ποιητῶν. Ὁ Σιμωνίδης φαίνεται νὰ συνύφανε τὴν ἀριστείαν τῆς ὑγείαν κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ *Κατὰ Μαθηματικῶν* XI p. 700 μαρτυρούμενον: «Σιμωνίδης γὰρ ὁ μελοποιός φησι μηδὲ καλᾶς σοφίας εἶναι χάριν, εἰ μὴ τις

ἔχοι σεμνήν ὑγίειαν». (Πβ. τὸν εὐγενῆ Παιάνα εἰς τὴν ὑγίειαν τοῦ Σικυωνίου Ἀρίφρονος (ἐν Ἀθηναίου *Δειπνοσοφισταῖς* XV 702 A-B). Ὁ Ἀριστοτέλης ἐξ ἄλλου (*Ρητορικῆς* B, 1394b13) ἀναφέρει τὸν στίχον:

ἀνδρὶ δ' ὑγιαίνειν ἄριστόν ἐστι, ὥς γ' ἡμῖν δοκεῖ

ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ σχόλιον (ἐν Kramer, *Anecdota Parisina* I, 290) ἀνήκει εἰς τὸν Σιμωνίδην «ἀπὸ τῶν σκολιῶν αὐτοῦ ἐπῶν», κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὸν Ἐπίχαρμον. Ἀλλὰ τὸ καθαρῶς τροχαϊκὸν μέτρον δὲν ἀρμόζει οὔτε εἰς σκόλιον οὔτε εἰς λυρικὸν ποίημα, ἐνῶ κάλλιστα ἀνάγεται εἰς κωμωδιογράφημα, συνοδηγούσης καὶ τῆς ἀστειότητος τοῦ ἐπισυναφθέντος κάλου «ὥς γ' ἡμῖν δοκεῖ». Ὡστ' ἔχομεν ἐδῶ τοῦ Ἐπιχάρμου (ἢ τοῦ Σκληρία) τὴν οἰκειοποίησιν τῆς λαϊκῆς ρήσεως, εὐκόλως πλησιέστερον αὐτῆς τηρουμένης εἰς τὸ κωμικὸν ἢ εἰς τὸ λυρικόν. Ὁ Meineke μάλιστα, ἐκδωρίζων τὴν διάλεκτον, προὔτεινε τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἡμῖν εἰς ἐμίν. Μὲ ἐτέραν κωμικὴν μεταχείρισιν τοῦ βιοσόφου σκολίου εὐφραϊνόμεθα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρίδου, ποιητοῦ τῆς Μέσης Κωμωδίας, ὅστις τὰ μὲν πρωτεῖα τῆς ὑγείας ἀναντιρρήτως ἐπικροτεῖ, τὴν δὲ προήγησιν τοῦ κάλλους ἐπὶ τοῦ πλούτου γελοίως καὶ ἐπικόμψως λαιδορεῖ. Ὁ δ' Ἀριστοφάνης ἐν *Ἰππεῦσιν* (1091) τὰ δύο συγχωνεύει εἰς τὴν *πλουθυγίειαν*, ὄνειρευομένου τοῦ Κλέωνος Παφλαγόνοσ τὴν Ἀθηναῖν καταχέουσιν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ δήμου ὅλη ἀρυταίνη.

Εἰς τὰ μνημονευθέντα χωρία τονίζεται ἡ εὐρυτάτη ἀποδοχὴ καὶ δημοτικότης τοῦ σκολίου, ἀκραιφνῶς τὰς ἀξιολογικὰς προτιμήσεις τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς ὀροθετοῦντος. Ὁ Πλάτων αὐτός, εἰς τοὺς βαρυσπουδάστους *Νόμους* του (A, 631C· πβ. B, 661A) ἀποδέχεται τὴν ταξινόμησιν μὲ μίαν τροποποίησιν: προσθέτει δηλαδὴ μόνον μετὰ τὴν ὑγίειαν καὶ τὸ κάλλος τὴν σωματικὴν *ἰσχύν* (κυρίως περὶ τὰ ἀρχαῖα ἀθλήματα ὡς ἐλευθερίου προτύπου παντὸς σωματικοῦ ἔργου) πρὸ τοῦ πλούτου. Καὶ ναὶ μὲν ὁ φιλόσοφος ὑποτάσσει βεβαίως τὰ τοιαῦτα ἀνθρωπινώτερα ἀγαθὰ εἰς τὴν τετρακτὸν τῶν

θείων ψυχικῶν ἀρετῶν (φρονήσεως, σωφροσύνης, δικαιοσύνης, ἀνδρείας), ἀλλ' εἶναι χαρακτηριστικώτατον ὅτι ἡ μὲν κοινὴ συνείδησις εἰς ἐκεῖνα καὶ κατ' ἐκείνην τὴν τάξιν συγκεντρώνει τὸ ἰδεῶδες τῆς εὐδαιμονίας της, ὁ δὲ λυρικός ποιητῆς θεοειδὲς μὲν τὸ κάλλος ἀνυμνεῖ (κατὰ τὸν θεῖον Ὅμηρον), καταξιώνει δὲ προσθέτων μόνον μέγεθος νοῦ καὶ σοφίας παρ' αὐτό.

Ἡ δημῶδης πρωτοθεσία τῆς ὑγείας οὐδόλως σκιάζει τὴν ἀναμφισβήτητον ἀντικειμενικὴν ὑπεροχὴν τοῦ κάλλους εἰς τὸ Ἑλληνικὸν βίωμα. Ἀφ' ἑνὸς διότι ἐκείνη προϋπόθεσις μᾶλλον παρὰ συστατικὸν ἐμφανίζεται τῆς ὑψίστης ἀρετῆς καὶ τοῦ οἰκείου τέλους τῆς σωματικῆς μας ὑπάρξεως. Ἀλλὰ καὶ ἀκριβέστερον ἀφ' ἑτέρου, ὑγεία, κάλλος καὶ ρώμη δὲν ἀποτελοῦν κατὰ βάθος εἰ μὴ τὴν τρισχαράκτηρον ἔκφρασιν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς καταστάσεως, τὴν σφύζουσαν ἀκμὴν καὶ τέλεον ἄνθος εὐφυοῦς καὶ εὐτυχοῦς σωματότητος συνιστώσης, κατὰ τὴν ἄμεμπτον ὀργανικὴν συλλειτουργικότητα καὶ ἀπαρέγκλιτον κανονικὴν ἐξισορρόπησιν τῶν μερῶν καὶ μελῶν πρῶτον, τὴν λάμψιν συμμετρικῆς καὶ ἑναρμονίου ἀναπτύξεως δεύτερον, καὶ τὴν εὐδύναμον καὶ εὐκίνητον δραστικότητα ἑρατῆς ἀποτελεσματικότητος τρίτον ἀντιστοίχως. Εἰς τὸ Μενάνδρειον λοιπὸν «ὑγεία καὶ νοῦς ἀγαθὰ τῷ βίῳ δύο» (*Γνώμαι Μονόστιχοι*, 519) ἡ ὑγεία ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς γενικῆς σωματικῆς ἀκμῆς, ἐπανευρισκομένης οὕτως τῆς κοινῆς καὶ ἀναλλοιώτου συμπαραθέσεως σοφίας κατὰ νοῦν καὶ φυσικῆς τελειότητος.

Τὴν στενωτέραν καὶ κυριολεκτικωτέραν σημασίαν τῆς ὑγείας ὡς προϋποθέσεως καὶ ἐδράσεως πάσης σωματικῆς τελειότητος ὀρίζει ὁ Ἀριστοτέλης (*Ρητορικὴ Α*, 5, 1361b3 sqq.) κατὰ τὸ ἄνοσον μετὰ πλήρους χρηστικότητος τοῦ σώματος. Ἀλλ' ἐν ταυτῷ θεωρεῖ τὸ σφριγηλὸν νεανικὸν κάλλος ὡς συνιστάμενον εἰς σωματικὴν τελειότητα ἀρετῆς πρὸς δρόμον καὶ βίαν, ἐκφραζομένην εἰς ὀρατὴν ἡδύτητα πρὸς ἀπόλαυσιν (ἐνθ' ἀν. 1261b7 sqq.). Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἰδιαίτερας ἐπιλογῆς τῶν συγκεκριμένων σφυζουσῶν

ίκανοτήτων κατωτέρω θὰ ἐπανέλθωμεν, τὴν ἐσωτερικὴν ὁμως ἀπαρτιστικὴν σύνδεσιν κάλλους καὶ ἰσχύος καὶ ἐδῶ τονίζομεν.

Παράδειγμα κραταίον, καὶ ἐκ θεοῦ τεκμηριωμένον, τῆς τοιαύτης ἀναγκαίας συναρτήσεως, καὶ τῆς συμπαρακολούθου ἀναγωγῆς τῆς ὑγείας εἰς κρηπίδα φυσικῆς εὐεξίας κατ' εὐειδίαν καὶ ἰσχὺν διατρανωμένης, παρέχει ἡ παράδοσις περὶ οἰκισμοῦ Κρότωνος καὶ Συρακουσῶν. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (β' ἡμισυ τοῦ 8^{ου} π.Χ. αἰῶνος) ὁ ἔνδοξος Ἀρχίας ἐκ Κορίνθου, δέκατος ἀπὸ Τημένου, καὶ ὁ βραχύνωτος (ὑπόκυφος ὦν κατὰ Στράβωνα) Ἀχαιοὺς Μύσκελλος (ἐκ Ρυπῶν μάλιστα, παρὰ τὴν πόλιν μας τῶν Πατρῶν, Στράβων VIII, 387. Συνενήργησαν οἱ Σπαρτιαῖται Πausanias, III, 3, 1, ἀλλ' ἦσαν κυρίως Ἀχαιοί, Ἡρόδοτος VIII, 47), συμπαρέστησαν εἰς Δελφοὺς ἀνερωτῶντες τὸν θεὸν περὶ ἀποικισμοῦ. Διάγνωσιν ποιούμενος ὁ Πύθιος τῶν ἀξιολογικῶν προτιμήσεών των, ἀπεφάνθη πρὶν τοὺς καθοδηγήσει τὸν χρησμὸν τοῦτον:

χώρας καὶ πόλεως οἰκήτορα λαὸν ἔχοντες
 ἦλθετ' ἐρησόμενοι Φοῖβον, τίνα γαῖαν ἴκησθε.
 ἀλλ' ἄγε δὴ φράζεσθ' , ἀγαθῶν πότερόν κεν ἔλοισθε
 πλοῦτον ἔχειν κτεάνων ἢ τερπνοτάτην ὑγίειαν.

Καὶ τοῦ μὲν Κορινθίου τὴν μεγαλήνορα ἀγαθοκτησίαν αἰρουμένου, τοῦ δὲ Ἀχαιοῦ ἀπρὶξ ἐχομένου τῆς εὐρωστοδήλου ὑγείας, ὁ Ἀπόλλων ἔχρησε τὸν ἀποικισμὸν τῶν Συρακουσῶν καὶ τοῦ Κρότωνος ἀντιστοίχως. Καὶ οὐκ ἀπέτυχον ἀμφότεροι τῶν προαιρέσεών των, οὐδ' ἐψεύσθησαν εἰς τὰς ἐλπίδας των. Ἡ μεγάλη Σικελικὴ πόλις ἐξαιρέτως ἐπλούτισεν ὥστε καὶ ἐν παροιμίαις νὰ ἄγεται ἡ Σικελικὴ δεκάτη καὶ αἱ Σικελικαὶ τράπεζαι. Ὁ δὲ Κρότων, οἰκισθεὶς ἐν τέλει παρὰ τὰς ἐνδελεχεῖς ἐπιφυλάξεις τοῦ τολμητῆρα Μυσκελλοῦ καὶ δις πειρωμένου τοῦ θεοῦ μὴ καὶ ἕτερα μετακυρώσει (ἐπrouτίμει γὰρ κατὰ τὴν ἀνθρώπειον κρίσιν του εἴτε ἄλλην ὅλως περιοχὴν κατ' ἀρχάς, εἴτε τὸν τόπον τῆς Συβάρεως ἐν συνεχείᾳ), εἰς τοσοῦτον ἐπρόκοψεν ἀθλητικῶν

ἐπιδόσεων διὰ τὴν εὐρωστίαν καὶ γυμναστικὴν τελειότητα τῶν κατοίκων τοῦ ὥστε καὶ πλείστους Ὀλυμπιονίκας νὰ ἀναδείξῃ (εἰ καὶ οὐκ εἰς μακρὸν ᾤκηθη διὰ τὰς ἐπισυμβάσας συμφορὰς) καὶ ἐν μιᾷ τινὶ Ὀλυμπιάδι τοὺς ἑπτὰ πρώτους δρομεῖς νὰ παράσχῃ, τοῦ Κροτωνιατῶν ἐσχάτου, κατὰ τὸ ρηθέν, πρώτου ἀναφανέντος τῶν ὄλων ἄλλων Ἑλλήνων, καὶ ὡς τοῦ περιλαλήτου Μίλωνος πατρὶς νὰ διακουσθῇ, καὶ νὰ παροιμισθῇ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ «Κρότωνος ὑγιέστερον» καὶ τὸ «Μάταια τᾶλλα πρὸς Κρότωνα τᾶστεα» (Στράβων, II, 262-3; 269· Σχόλια εἰς Ἀριστοφάνους *Ἰππεῖς* 1091· Σούδα s.v. Ἀρχίας· Στέφανος Βυζάντιος, *Ἐθνικά* s.v. Συρακοῦσαι· ὑπόμνημα Εὐσταθίου εἰς Διονυσίου Περιηγητοῦ *Οἰκουμένης Περιήγησις* v. 369 (ἡμερτὸν πτολίεθρον ἐϋστεφάνοιο Κρότωνος, διὰ τὰς πολλὰς ἱερονικίας). Σχόλια εἰς Θεόκριτον IV, 33b = *Mantissae Proverbiorum* II, 2 (ὅπου διάβαζε *εὐανδρία* ἀντὶ *ἐν ἀνδρία*). Ἡ Συρακουσία τράπεζα διαβεβόηται: Πλάτων, *Πολιτεία* III, 404D, *Ἐπιστολαί* VII 326B· Ἀριστοφάνης, *Δαιταλῆς* Fr. 11 Blaydes (= 3 Dindorf) ἐκ τοῦ Ἀθήναιου XII, 527C· Ζηνόβιος III, 94· Μακάριος VII, 92· Ἀποστόλιος XV, 70· Ἡσύχιος, Φώτιος, Σούδα s.v. Ἀλλὰ καὶ τὰ παμπληθῆ περὶ Σικελικῆς τρυφῆς εἰς Συρακούσας βεβαίως κυριολεκτέον ἰδιαίτερος. Διὰ τοὺς ἀσεβεῖς δισταγμοὺς τοῦ Μυσκελλοῦ, ἴδε Διόδωρος, *Excerpta Vaticana* X· Ζηνόβιος *Παροιμίαι* III, 42. Τὸ «Κρότωνος ὑγιέστερος» ἔδωσε λαβὴν εἰς ἀτυχῆ καὶ ἀληθῶς σύγχρονον νεωτερικὴν κατὰ τὸ ἦθος καὶ ὕφος παρεξήγησιν ἐν ἀρχαιότητι. Πρῶτο-Ἀλεξανδρινός τις ἀναμφιβόλως ζοφοφωστὴρ νεωτερικώτατος, παρελθὼν τὸ κραυγαλέον καὶ προφανές, ἀνεῦρε οὐκ οἶδα ὅτιπερ ζωῦφιον φθειροειδές παρασιτιζόμενον ἐπὶ βοῶν καὶ κυνῶν* καὶ «κροτῶν» καλούμενον

---

* Ὁ Ὀμηρικὸς ἴσως κυνοραϊστής ἢ κυνοραϊστής, τὰ ὕστερον κρότωνες ἢ κρότωνοι, τέλος δὲ τζιβίκια δημωδῶς καλούμενον (*Ὀδύσσεια* ρ, 300 μετὰ τῶν *Σχολίων* καὶ τοῦ Εὐσταθίου, 1821.45 sqq.). Διαφοροποιοῖ εἰδικώτερον φθείρας καὶ κρότωνα καὶ κυνοραίστας ὁ Ἀριστοτέλης, *Περὶ τὰ ζῶα Ἱστορίαι* E, 557a14 sqq. Αἱ Ἑλληνολατινικαὶ *Γλῶσσαι* s.v., συμπεριλαμβάνουσαι τοὺς φθείρας, τὸ

κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάντιον s.v. Βιστονία πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως ὀνόματος, ὑγιέστατον δὲ βραχυνόως θεωρούμενον διὰ τὴν λειότητα καὶ ὀλοκληρότητά του (Ζηνόβιος, VI, 27; Σούδα s.vv. Κρότωνος ὑγιέστερος καὶ ὑγιέστερος Κρότωνος). Ἄπαγε τῆς ἀνοησίας. Ἡ κενόφρων παρανόησις πιθανώτατα ἐνήρχθη ἐκ σχολιασμοῦ εἰς τὴν Μενανδρικήν χρῆσιν τῆς παροιμίας ἐν *Λοκροῖς* (Meineke IV p. 161, ὅπου τολμηρῶς ἀλλὰ περιπτῶς διορθοῦται τὸ Ζηνοβιακὸν τούτου εἰς ταύτης, δηλαδὴ τῆς παροιμίας· ὁ τὴν γελοίαν ἐρμηνείαν δοῦς ἀδεῶς θὰ ἔλεγε τὸν Μένανδρον μεμνημένον τοῦ ζωῦφιου κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς παροιμίας). Ὁ Στράβων βεβαίως παρέχων τὴν ὀρθὴν καὶ κατάδηλον ἐρμηνείαν οὐδὲ κἂν ἀναφέρει τὸ τερατολόγημα (VI, 262). Ὁμοίως ὁ Φώτιος s.v. ὑγιέστερος ὄμφακος, λῆμμα ἐπαναλαμβανόμενον καὶ ὑπὸ τῆς Σούδας εὐθὺς μετὰ τὴν ἀλλόφρονα ἐκδοχὴν. Καὶ ὁ Μακάριος (V, 33) ἐξηγεῖ «ἐπὶ τῶν πάνυ ἐρρωμένων καὶ ἰσχυρῶν). Ὁ Εὐστάθιος εἰς τὰ Σχόλιά του ἐπὶ τῆς *Περιγηγῆσεως* τοῦ Διονύσιου συναναφέρει μετὰ τῆς ἐρμηνείας καὶ τὴν παρερμηνείαν, καταδικάζων αὐτὴν ὀρθῶς ἀλλὰ νηφαλίως. Καὶ ὄντως μυκτηρισμοῦ μᾶλλον παρὰ ἀγανακτήσεως χρήζει ἐπινόημα τοῦ αὐτοῦ εἶδους καὶ ἐκ παρομοίας Ἀκαδημαϊκῆς ἀβελτηρίας καὶ μωροσοφίας προερχόμενον μὲ τὸ ἀνεπανάληπτον ἐκεῖνο φυτὸν τῆς ἀπραγμοσύνης, τὸ φυόμενον ἐν τῷ ἄλσει τῆς Ἀκαδημείας!

Ἐπιβεβαίωσιν τῶν Κροτωνιατικῶν ἀθλητικῶν ἐπιτυχιῶν προσφέρει καὶ ὁ κατάλογος τῶν Ὀλυμπιονικῶν εἰς τὸ στάδιον, ἡ *Ὀλυμπιάδων Ἀναγραφή* τοῦ Σέξτου Ἰουλίου Ἀφρικανοῦ. Ἡ ἀκμὴ ἴσχυσεν ἐπὶ 100-ετίαν περίπου, ἀπὸ τῆς 48^{ης} Ὀλυμπιάδος (588 π.Χ.) μέχρι τῆς 75^{ης} (480 π.Χ.), ὅποτε ἐπὶ τῶν 28 ἀγῶνων Κροτωνιάται ἐνίκησαν εἰς τὸ στάδιον 13 φορές. Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὸ πλῆθος

ἀποδίδουν διὰ τοῦ *vicinus*. Τὴν ποικιλίαν τῶν σχετικῶς σημαινομένων ὑποδηλοῖ ὁ Ἡσύχιος s.vv. κρότων καὶ κροτώνη. Οὐδεμία, οὐδὲ πόρρωθεν, ἀρμόττει εἰς τὴν ὑγίειαν.

τῶν πρωταθλητῶν διεκρίθη ἡ ὀλβία πόλις ἀλλὰ καὶ δι' ἀνυπερβλήτους ἐπιδόσεις ἀθλητῶν τῆς. Μνημονευτέοι μετὰ ἱεροῦ θάμβους ὁ τε πένταθλος καὶ δρομεὺς Φάυλλος (τρὶς πυθιονίκης, μόνος παρασχῶν νῆα καὶ ναυμαχῆσας ἐν Σαλαμῖνι, δισκεύσας δὲ εἰς 95 πόδας καὶ πηδήσας 55 κυριολεκτικῶς ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα – ἐφ' ᾧ καὶ ἡ παροιμία –. Πausanias X, 9, 2· Ἡρόδοτος VIII, 47· Σχόλια εἰς Ἀριστοφάνους *Ἀχαρνεῖς*, 214 = Σούδα s.v.: λεξικογράφοι καὶ παροιμιολογοὶ διὰ τὴν παροιμίαν) καὶ ὁ Φίλιππος Βουτακίδα Ὀλυμπιονίκης καὶ κάλλιστος τῶν συγχρόνων του Ἑλλήνων κατὰ Ἡρόδοτον V, 47, ὑπὲρ πάντας δὲ ὁ παλαιστῆς ἐκεῖνος Μίλων, οὐρανίου δόξης, ἑταῖρος τοῦ Πυθαγόρου, στρατηγὸς νικητῆριος τῶν συμπατριωτῶν του εἰς τὴν ὀλοκληρωτικὴν διαβόητον συντριβὴν τῶν Συβαριτῶν τὸ 511 π.Χ. παρὰ τὸν Κράθιν ποταμόν, ὀνομαστὸς παρὰ τὸν Βασιλέα τῶν βασιλέων (Ἡρόδοτος III, 137), ὁ ἑξάκις εἰς Ὀλύμπια καὶ ἐπτάκις εἰς Πύθια νικήσας (ἅπαξ ἐκατέρωθι ὡς παῖς), δεκάκις εἰς Ἴσθμια καὶ ἑννεάκις εἰς Νέμεα, ὁ μνημειώδους ρώμης ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κάλλος του ὑμνούμενος ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου (Pausanias VI, 14, 5-8· Ἀφρικανὸς ὑπὸ τὴν 62αν Ὀλυμπιάδα (532 π.Χ.)· Σούδα s.v. ἐκ τῶν τοῦ Pausanίου μεταφέρων, Στράβων VI, 263· Διόδωρος XII, 9. Τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου, προοριζόμενον ἴσως διὰ τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐνδιαφερότατον ἀνδριάντα τοῦ ἀθλητοῦ ὑπὸ τοῦ συμπολίτου Δαμέα ποιηθέντα καὶ εὐσημάντως περιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου, *Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον* IV, 28 (§168), 156 Bergk ἀνευρίσκεται εἰς τὴν *Πλανούδεια Ἀνθολογία* III, 2, 2 (24)· ἀναγίνωσκε ποτὶ μετὰ τοῦ Schneidewin καὶ ἑξάκι μετὰ τοῦ Siebelis.

Μίλωνος τόδ' ἄγαλμα καλοῦ καλόν, ὅς ποτὶ Πίσση

ἑξάκι νικήσας ἐς γόνατ' οὐκ ἔπεσεν.

Διαπρύσιος μάρτυς τοῦ ἀπαραμίλλου κάλλους καὶ τῆς σφυζούσης ρώμης τῆς ποτε Κροτωνιατικῆς σωματικῆς μεγαλειότητος παρεισάγεται καὶ ὁ

Κικέρων, ἐξ Ἑλληνικῆς τινὸς πηγῆς διηγούμενος τὴν τοῦ Ζεῦξιδος ἱστορίαν παρὰ τοῖς Κροτωνιάταις. Προσκληθεὶς ὁ μέγας κλασσικὸς ζωγράφος, ἀντὶ ἀδροῦ ἀντιτίμου, νὰ εἰκονογραφήσῃ τὸν ἱερώτατον καὶ ἀγιώτατον ναὸν τῆς Λακινίας Ἥρας, ἐβουλεύσατο, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τῆς Ὠραίας Ἑλένης τὴν μορφήν νὰ ἀπαθανατίσῃ. Ἐγκριθέντος εὐαρέστως τοῦ σχεδίου, διὰ τὴν ἰδιάζουσαν τοῦ θήλεος ἀπεικονιστικὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Ἡρακλεώτου, ὁ Ζεῦξις ἀπήτησεν νὰ προσβλέπη εἰς τὰς καλλίστας κόρας ὡς πρότυπα τοῦ πίνακος του. Τὴν ἀμήχανον ἀπορίαν τῶν πολιτῶν ἐπὶ τῇ ἀδοκίτῳ ζητήσῃ (σφόδρα ἀδημοσίευτος γὰρ ἦτο κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ ἦθη ὁ γυναικεῖος χαρακτήρ, καὶ ἀπλῶς ἀνήκουστος ἢ ἀκάλυπτος ἰδίως ἀλλὰ καὶ ὅπωςδήποτε ἄκαιρος ἐμφάνισις μεταξὺ πολλῶν καὶ μὴ συγγενῶν ἐλευθερίου θήλεος), ἐσκέφθησαν νὰ ἐξοικονομήσουν ὀδηγοῦντες τὸν Ζεῦξιν εἰς τὰ γυμνάσια, ὑπερηφάνως ἐπικομπάζοντες διὰ τὴν θαυμαστῶς τελείαν ἀνδρότητα τῶν νέων τῶν καὶ μὲ δυσσυγκράτητον ἀδημονίαν καλοῦντες αὐτὸν νὰ συναγάγῃ τὸ ἀριπρεπὲς σεμνὸν κάλλος τῶν σκιατραφημένων κορῶν ἐκ τοῦ στίλβοντος ἀρρενωποῦ μεγαλείου τῶν γεγυμνασμένων κούρων. Ἀλλ' ὁ ζωγράφος, θαυμάσας τὴν ἀνδρικήν ἀρμονίαν καὶ ἀνάπτυξιν, ἐπέμεινε εἰς τὴν ἀνάγκην πολλαπλῆς θηλείας προτυπώσεως τῆς εἰκόνας του. Μετὰ πάνδημον διαβούλευσιν καὶ ἐτυμηγορίαν, ὑπέκυψαν οἱ Κροτωνιάται εἰς τὴν ἀξίωσίν του καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πέντε ἀναλεχθεισῶν καὶ προκριθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀνεφημίζοντο κατὰ διαδοχὴν, ἐκλείψασαν ἀτυχῶς νῦν, εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ἴδου ὁμως οἱ Κικερώνιοι λόγοι περὶ τῆς ἐγχωρίου ἀνδρικῆς τελειότητος (*De Inventione Rhetorica* II, 1, 2): Illi (δηλαδὴ οἱ Κροτωνιάται) autem statim hominem deduxerunt in palaestram, atque ei pueros ostenderunt multos, magna praeditos dignitate. Etenim quodam tempore Crotoniatae multum omnibus corporum viribus et dignitatibus antesterunt, atque honestissimas ex gymnico certamine victorias domum cum maxima laude retulerunt. Quum puerorum igitur formas et corpora (=

εἶδος καὶ δέμας, ἀρμονίαν μορφῆς καὶ ἀνάπτυξιν σώματος) *magno hic opere miraretur* κ.τ.λ.

Κατὰ τὴν περίοδον ἀκριβῶς τῆς μεγίστης γυμναστικῆς ἀκμῆς καὶ υἱειοῦς εὐρωστίας των, οἱ Κροτωνιάται ἀνέδειξαν καὶ τὴν περιφημοτέραν ἱατρικὴν σχολὴν τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Ὁ Δημοκίδης Καλλιφῶντος Κροτωνιάτης, τὴν Ἀσκληπιάδειον τέχνην ἀσκῶν ἄριστα τῶν καθ' ἑαυτόν, δημόσιος ἱατρὸς ἀδροτάτης ἀμοιβῆς ἐν Αἰγίνῃ, ἐν Ἀθήναις, ἐταῖρος τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου τυράννου Πολυκράτους, εὐδοκίμησας καὶ μέγα δυνάμενος παρὰ Δαρείῳ μέχρι τοῦ καὶ ὁμοτράπεζος καταστῆναι αὐτοῦ, ὁ τὴν ἱατρικὴν τῆς πατρίδος του περιώνυμον ἀναδείξας, συνεχρόνισε πρὸς τὸν Ἡράκλειον Μίλωνα νυμφευθεὶς θυγατέρα τούτου (Ἡρόδοτος III, 137). Τότε (τὰ τοῦ Δημοκίδου διηγεῖται ἐν τερπνοτάτῃ ἐκτάσει καὶ ἀμιμῆτῳ ἀφελείᾳ ὁ Ἡρόδοτος III, 125 καὶ ἐξῆς) «πρῶτοι μὲν Κροτωνιῆται ἱητροὶ ἐλέγοντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι, δεῦτεροι δὲ Κυρηναῖοι» (III, 131).

Ἡ ἀρρενωπὴ καὶ ἄτρυφος εὐδαιμονία τοῦ Κρότωνος, ἐξ Ἀπόλλωνος ἠγγυημένη, κατὰ τὴν φύσιν τοῦ τόπου εὐνοημένη, καὶ διὰ τῶν Ἀχαϊκῶν ἠθῶν ἀνθρωπεύς καλλιεργούμενη (τῶν τὸ ἀκραιφνέστερον δωρικὸν ρωμαλέον συγκεραννυσῶν πρὸς τὸ αἰολικὸν ἀχαλίνωτον μεγάρροπον ἀποτελουμένου αὐστηροῦ μεγαλείου) προσεφέρθη οἰκειὸν κατοικητήριον εἰς τὸν Πυθαγόραν, ὅτε φυγὰς ἐκ τῆς τυραννικῆς Σάμου μετέβη εἰς Κάτω Ἰταλίαν, τοῦ ὁποῦ ἡ μακρὰ παρουσία καὶ ἡ σύστασις τοῦ διαβοήτου Κύκλου του ἀντεχάρισε βαθυαρούσας εὐεργεσίας σοφίας, παιδείας καὶ εὐνομίας, συγχυθείσας μόνον ἐπὶ τέλος δυσδαιμόνως ὑπὸ τῆς πονήρου ἀνθρωπεύς οὐτιδανείας.

Ὁ ἄκρατος θαυμασμός, προσήλωσις ἱερὰ καὶ τελεσιουργὸς ἔρως πρὸς τὴν τελείαν σωματικὴν ἀνδρότητα ἐξικνεῖται διὰ τοὺς Ἑλληνας μέχρι κυριολεκτικῶς θρησκευτικῆς λατρείας. Καὶ ἰδοὺ ὁ προμνημονευθεὶς καὶ ἐπιφημισθεὶς Κροτωνιάτης ἐκεῖνος Φίλιππος ὁ Βουτακίδεω, Ὀλυμπιονίκης καὶ

«κάλλιστος Ἑλλήνων τῶν κατ' ἑωυτόν», μετὰ θάνατον ἠρωοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἑγεσταίων, λόγῳ ἀκριβῶς τοῦ θείου κάλλους του, τιμηθεὶς διὰ ναϊδρίου ἐπὶ τοῦ τάφου του καὶ θυσιῶν (Ἡρόδοτος E, 47).

Ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου ἐξ ἄλλου, ἐπιχαριτωτάτων παραστάσεων τῆς αὐτῆς ταύτης κυριάρχου ροπῆς βρίθουν βεβαίως οἱ Πλατωνικοὶ Διάλογοι, ἀλλὰ τί καιρίως ἀφελέστερον τῆς ἐν Χαρμίδῃ εἰκόνας; ὅπου ὁ λόγος ἀρχόμενος θωπευτικῶς ἐπὶ μακρὸν περιστρέφεται περὶ τοῦ καλοῦ καὶ ἐκπάγλως καλλίστου Χαρμίδου (ἐξαδέλφου τοῦ ἀκράτου καὶ λογιωτάτου Κριτίου, συντυράννου καὶ αὐτοῦ, μεθύστερον καὶ συνθανόντος εἰς τὸν κατὰ τῶν Θρασυβούλου ἀγῶνα (Ξενοφῶν, Ἑλληνικά, II, 4, 19)). ὅσπερ δορυφορούμενος ὑπὸ τῶν ἐραστῶν εἰσελθὼν εἰς τὴν παλαίστραν, καὶ προσιῶν τοῖς περὶ Σωκράτην συζητηταῖς, γέλωτα ἐνεποίησεν ἀστεῖον διὰ τὸ συμβάν - ἐκάστου τῶν καθημένων προθυμουμένου νὰ τοῦ παράσχη τόπον παρ' αὐτὸν καὶ πρὸς τοῦτο ἀνέδην ὠθοῦντος τοὺς παρακειμένους μέχρις ὅτου ὁ μὲν τῶν ἐσχάτων ἀνέστη ὁ δ' ἕτερος καὶ πλαγιάσας ἐξέπεσεν τοῦ ἐδράνου. (Χαρμίδης 155 B-C). Ἐκάθησεν ἐν τέλει ὁ νέος μεταξὺ Σωκράτους καὶ Κριτίου. Ὁ δὲ δορυφύλαξ καὶ ἀδεὴς φιλόσοφος, ἐρωτοπληγῆ πάσχων, κατελαμβάνετο ὑπὸ ἀμηχανίας καὶ ἀπορίας, ἐκκοπτομένης, ὡς δι' ἐπωδῆς, τῆς πρόσθεν ἀποφασιστικῆς καὶ θαρραλέας πρωτοβουλίας του. Ὅτε τέλος ὁ καλὸς ἐνέβλεψε εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σοφοῦ ἀσόφου, καὶ ὁ κολοφῶν, ἀνεωχθέντος τοῦ ἱματίου τοῦ ἐφήβου ἀπέστραψαν τὰ ἔνδον κάλλη, τότε δὴ πάντῃ ἐνεὸς ἀπέμεινε ὁ Σωκράτης δουλωθεὶς, φλεγόμενος καὶ ἐκμανῆς, παθῶν οἷα νεβρὸς βουληθεὶς νὰ διαφιλονεικήσῃ περὶ κρεῶν πρὸς λέοντα κατὰ τὸ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου ποιητοῦ Κυδία (Χαρμίδης 155 C-E. Πβ. Bergk, *Poetae Melici*, pp. 564-5).

Ἡ προφανῆς προϋποτιθεμένη προτεραιότης τῆς καθ' αὐτὸ σωματικῆς εὐσχημίας καὶ εὐαρμοστίας ἐπὶ τῆς εὐμορφίας τοῦ προσώπου θὰ ἐπερίττειε νὰ τονισθῆ, νὰ ὑποδειχθῆ κἄν, ἂν δὲν παρέδρευε καὶ ἐδῶ ἀπατηλὸς ὁ δαίμων τῶν Εὐρωπαϊκῶν διαστροφῶν τῆς φυσικῆς τάξεως. Οἱ ἐκ Βορρᾶ ἀμαξόβιοι περιπλανώμενοι νομάδες ἐν ἀχάρῳ περιβάλλοντι περιάγοντες τὴν ἄδωρον, πενιχρὰν ὑπόστασίν των, ἀντεστάτησαν πρὸς τὴν ἀφιλοστόργως τιθηνήσασαν αὐτούς Μεγάλην Μητέρα, καὶ πᾶν πολῦτιμον αἶτημα διέσωσαν ἔνδον περικλείσαντες εἰς τὴν ἱεράν των κιβωτὸν ἐσωτερικῆς προσωπικῆς ὑπάρξεως. Ἀρπάζοντες, λαμβάνοντες, λεηλατοῦντες, μιμούμενοι, συρράπτοντες ἐτεκτῆνοντο πολιτισμὸν ὑβριδικόν, ἀσταθῆ, ἀνισόρροπον, ἄμορφον καὶ ρέοντα, τὴν ἐγγενῆ ἑπταμηνιαῖαν κακοφυΐαν των ἀναβαπτίσαντες εἰς θρίαμβον ἀπραγμάτου πνευματικοῦ μὴ ὄντος ἐπὶ τῆς στερεᾶς καὶ αἰσθητῆς φυσικότητος τοῦ ὄντος, τὴν ἐκ καχεξίας ἐσωστρέφειάν των ἐκβιάσαντες εἰς ἀλλόφρονα ὑποκειμενισμόν, τὴν τάλαινα, ἀστρόβλητον καὶ μονίμως ἀτελῆ κινητικότητά των ἀναγαγόντες εἰς ὕπατον Νόμον Συνεχοῦς Ἀλλαγῆς. Ἀλλὰ πνεῦμα ἄναιμο δὲν ζεῖ καὶ Λόγος ἀσπέρματος εὐνουχηδὸν προῖεται μάταιος, κιβωτὸς δὲ τοὺς φυσικοὺς αὐτογενεῖς τύπους μὴ περικλείουσα αὐτοδιαφθείρεται εἰς *τερατογένεσιν*, ἀνιλέως καταποντίζεται εἰς τὸ Πέλαγος τῆς *Αὐθαιρεσίας* ἢ συντρίβεται εἰς τοὺς βράχους τῆς *Συμβατικότητος*, καθοδηγουμένη ἀπεγνωσμένως ὑπὸ τῆς φρυκτωρίας τῆς *Οὐτοπίας* – τριπλῆς ἀνυπαρξίας νοσηρῶς φανταζομένης ὡς Μέγας ἀποτρόπαιος Ἐφιάλτης ψυχῆς ἐγκλωβήτου, ταρασσομένης, πυρεττούσης, ὄνειρωττούσης, *πραγματικῶς* καταστρεφομένης εἰς τὴν ἀφύσικον αὐτοκαταδίκην τῆς ὑπὸ τοῦ κολοσσιαίου, τερατώδους *φαντάσματός* της, εἰς ὃ ἐπίστευσεν. Ἀδύνατον νὰ περισσώσῃ ἐκ τοιαύτης θανατοφορίας τὸ ἐπικαλούμενον ἀχνόν, μακρινόν, ἀχλυῶδες Ἰδεῶδες, ἀπερίγραπτον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ὅλως ἄμορφον, μηδὲν ὅλως, συλλήβδην ἀποτεμώμενον τοῦ

τε νεκροῦ ἀπνόου καὶ ἀτίμου, κατὰ τὴν φρικτὴν φαντασίαν, αἰσθητοῦ κόσμου τῆς ὕλης, καὶ τοῦ ἀτάσθαλα πάσχοντος ὑποκειμένου, τῆς τε οἰκτρᾶς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας του καταδυναστευομένης ὑπὸ τῶν αἰσχροῶν ἐκκριτικῶν ἐκτρομάτων ποὺ ἢ κατάφραξις τῶν φυσικῶν ὀχετῶν ἀφειδῶς παράγει, καὶ τῆς κατ' ἀντίδρασιν ἀδεξίως ὑφαινομένης στρεβλῆς καὶ στρεβλούσης τάξεως τῶν Συμβάσεων καὶ τῶν διαφόρων ἀνουσίων ἀνθρωπονομιῶν βιαίως ἐπιβαλλομένων δι' αὐτὴν τὴν παραπαίουσαν καὶ ἀνώμαλον ἀδυναμίαν των, ἄλλον τι τὸ Ἰδεῶδες ἀνύπαρκτον παρὰ τίς λοιπές αὐτές ἀνυπαρξίες ἀγωνίζεται μαγοειδῶς νὰ μεταστοιχειώσῃ τὸν φυλετικὸν νομάδα Νόμον τῆς Ἀλλαγῆς εἰς ἀρχὴν σωτηρίου διηνεκοῦς γραμμικῆς προόδου πρὸς σκοπὸν οὐδὲ φανταστικῶς πλέον συλλαμβανόμενον (εἰ μὴ γελοίως, φαύλως ἢ παροδικῶς), ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ὑποτιθέμενον ὡς τὸ μαθηματικὸν ὄριον τῶν ἄλλως ἀβαστάκτων ἀνικανοποιήτων τῆς λελωβημένης ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Ἐν μέσῳ τοῦ ἀπυθμένου ὀργίου ἀποκόπου ὑποκειμενικῆς καὶ ἀπλῶς συναισθηματικῆς ἐσωτερικότητος, ὁ Θλαδίας τὴν φύσιν Εὐρωπαϊὸς μιᾶς μείζονος πραγματικῆς ἀναφορᾶς ἔχεται στερεῶς, ἑνὸς κοσμικοῦ ἀρχετύπου τὴν πειθαρχίαν γνησίως δουλεύει, εἰς μίαν φυσικὴν ἀρχὴν, διεστραμμένης βεβαίως καὶ δυσαρμονίου μονομερείας, μονοτόνως ἀλλὰ μετὰ πάσης καρδίας ἐκουσίως ὑποτάσσεται: τὴν σύζευξιν ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Οὐδὲ θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχη ἑτέρως: τὴν νέκρωσιν ἢ ἀτροφίαν πασῶν τῶν ἄλλων φυσικῶν συνδέσεων, τὴν στείρωσιν ὅλων τῶν δυνάμεων συνηχούσης ἀποκρίσεως πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν Κοσμικὴν Τάξιν, τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ἀγωγῶν μεταγγίσεως δημιουργικῶν χυμῶν ἐκ τῆς Μεγάλης Μητρός, τὴν ρήξιν τῶν πόρων ἐνστικτώδους ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ πᾶν, τὸν εὐνουχισμόν, ἐν κεφαλαίῳ, τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας, ἐπιχειρεῖ θλιβερῶς νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ μόνον ἀπομείναν ἔρεισμα συνεχιζομένης ὄντικῆς παρουσίας, ἀναπήρου καὶ δι' αὐτὸ μανιώδους, οὐπερ ἀναιρουμένου συγκαταλύεται πλέον καὶ αὐτὴ ἢ

χαρακτηριστική σύστασις τοῦ εἴδους. Συμπεραίνεται οὕτως κατὰ ἀναγκαίαν ἀκολουθίαν ἢ προφανῆς θυληδροιώδης ποιότης τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἤθους καὶ πολιτισμοῦ, τὴν Γυναῖκα ἀνακηρύξαντος, κατ' ἀνήκουστον ἀξιολογικὴν ἀντιστροφήν, κινητήριον, ἀναγωγὸν καὶ σωστικὴν πρόκλησιν, περὶ αὐτὴν ἀγωνισαμένου καὶ καλλιτεχνήσαντος, τὰ ἀρχέτυπα τῆς Πόρνης καὶ τῆς Συζύγου ἀθέσμως συγχωνεύσαντος εἰς τὸ εἶδωλον τῆς Ἐρωμένης, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν μόνην οὔσαν καὶ οἰκείαν τελειότητα τοῦ ἀσθενοῦς φύλου ἀνοσίως ἀθετήσαντος, τὴν ἱεράν αὐτὴν καὶ προαιωνίως λατρευομένην Μητρότητα. Ἐβαρύνθη ἔκτοτε ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὸν πληθύνοντα φόρτον πανταχοῦ παρόντων γυναικείων ἐρώτων καὶ ἐθαύμασεν ὁ κόσμος τὴν ἐγγενῆ ἀδυναμίαν τῆς Τευτονορίζου Νεωτερικότητος νὰ βιώσῃ ἢ συλλάβῃ ὅ,τιδήποτε εἰ μὴ δι' αὐτῶν καὶ μετ' αὐτῶν· ἀνεκάγχασεν δὲ ἡ φύσις ὅταν καὶ ἐκείνη ἢ κατ' αὐτῆς νομοθετηθεῖσα ἀγάπη τοῦ καλλίστου πρὸς τὸ χεῖρον, ἀπέβαλλεν, ὡς ἦτο ἀναπόφευκτον διὰ τοιοῦτον καὶ ἐν τοιούτοις, τὴν θεῖαν ρήτραν τοῦ ἀντικειμενικοῦ καλοῦ καὶ ἀνεχύθη εἰς ἀπλὴν συγκινησιακὴν πάλμωσιν, θεραπείαν προσφέρουσαν ἀτελέσφορον ἀνιάτῳ νόσῳ ἀπομφαλωθέντος ὑποκειμένου, τὴν ρηχότητα τοῦ ἐξυποκειμενισμένου ἀγωνιῶντος νὰ κατακρύψῃ ἐν ὠκεανίῳ συναισθηματικῷ κυματισμῷ, ἀνοσίως μιμουμένῳ διὰ θηλυπρεποῦς ρομαντικοῦ καταϊγισμοῦ ἀπεριγράπτου βάσεως τὴν μεταρσιωτικὴν ἔκστασιν ἐπὶ τετελεσμένου ἀρρενωποῦ κλασσικοῦ κάλλους μορφῆς. Ὅτι ὁ Ἔρως τοῦ Καλοῦ ἐστίν, ἢ τε Φιλία τοῦ Ὁμοίου, ἢ δὲ Ἀγάπη κυρίως τοῦ Ὑφειμένου καὶ τοῦ Ἄλλοτριου.

Τὸ Ἑλληνικὸν βίωμα εὔρε τὴν συναδουσαν θεωρητικὴν διατύπωσιν εἰς τὴν Ἀριστοτέλειον βιολογίαν. Πλεῖστον διαφέρει κατὰ τὸν Φιλόσοφον το ἄρρεν τοῦ θήλεος ἐν τοῖς ἀνθρώποις (*Περὶ Ζώων Γενέσεως*, Δ 775a6). Καὶ εἶναι μάλιστα τοῦτο ἰδιαίτατο χαρακτηριστικὸ τοῦ ἡμετέρου εἴδους ἔναντι ὅλων τῶν ζώων, εἰς τὰ ὅποια δὲν ὑφίσταται ὁμοία ὑστέρησις (*ibid.* 775a11a-c). Ἡ

ἀσθένεια καὶ ἀδυναμία τοῦ θήλεος ἐν ἡμῖν εἶναι κατὰ φύσιν: “καὶ δεῖ ὑπολαμβάνειν ὥσπερ ἀναπηρίαν εἶναι τὴν θηλυτῆτα φυσικὴν” (*ibid.* 775a14-6). Τὸ ἄρρεν ἔχει πρὸς τὸ θῆλυ ὡς εἶδος καὶ μορφή πρὸς ὕλην (*Μετὰ τὰ φυσικά*, A, 988a5. Cf. *Περὶ ζώων γενέσεως*, A, 729a9-11; 730a24 sqq.; B, 738b20-3; 740b24-5; Δ, 766b12-8). Ἡ σχέσις αὐτῶν εἶναι ὡς κρεῖττονος καὶ θειοτέρου πρὸς χειρόν (*ibid.* B, 732a3-9): “βελτίονος δὲ καὶ θειοτέρας τὴν φύσιν οὐσης τῆς αἰτίας τῆς κινούσης πρώτης - ἢ ὁ λόγος ὑπάρχει καὶ τὸ εἶδος - τῆς ὕλης, βέλτιον καὶ τὸ κεχωρισθαι τὸ κρεῖττον τοῦ χειρόνος. διὰ τοῦτ’ ἐν ὅσοις ἐνδέχεται καὶ καθ’ ὅσον ἐνδέχεται κεχώρισται τοῦ θήλεος τὸ ἄρρεν. βέλτιον γὰρ καὶ θειότερον ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως ἢ τὸ ἄρρεν ὑπάρχει τοῖς γιγνομένοις - ὕλη δὲ τὸ θῆλυ”. (*Τῆς βιολογίας τῶν φύλων ἔπεται ἡ ἠθολογία των*, *Περὶ τὰ ζῶα ἱστορίαι*, I, 608b8-16; *Περὶ ζώων μορίων*, Γ, 661b32; *Πολιτικά*, A, 1254b13; 1259b2). Ὡστε διὰ τεκνογονίαν, ἀπὸ γενετησίου ὁρμῆς καὶ περὶ βιωτικῆς συμπαθείας ἢ σύζευξις ἀνδρὸς πρὸς γυνήν, κείπερ γε δεῖ ἔρωτα ἐνεῖναι ἐν τοῖς τοιούτοις ἐράσθαι τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος χρῆ καὶ ἐρώμενον τὸ ἄρρεν ἀναπέφανται, ὡς ἐν ἀντιφάσει κειμένης τῆς Ευρωπαϊκῆς ἐρωμένης.

Ἦτόνισε, συνεπῶς, εἰς τοὺς Βορείους νομάδες ἢ κατοχὴ ἐκ τοῦ ἀνδρικοῦ κάλλους, καὶ οἶον μετ’ ἐνοχῆς καὶ ἐν παραβύστῳ τοῦτο ἀναγνωρίζεται ἀσηπτικῶς καὶ παρεμπιπτόντως. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγλαὸν κῦρος τῆς σωματικῆς τελειότητος ἡμαυρώθη δι’ αἰτίαν τοιαύτην. Ἡ συμμετρία καὶ ἀρμονία τοῦ γυναικείου σώματος πλεῖστον ὅσον ἀπέχει τῆς τοῦ ἄρρενος, ὥστε πολλαπλασίως ἢ ὅσον ἀποδεῖ ρώμης ἢ γυνῆ τοῦ ἀνδρός, νὰ ὑφεῖται ἐν κάλλει. Καὶ τὸ μὲν θῆλυ σῶμα μετέχει καλλονῆς ὑστερηματικῶς, συνεπιβοηθούσης ὁμως κυριάρχως εἰς τὴν ἀξιολόγησιν καί, αὐτὸ τοῦτο, ἐλκυστικότητά του τῆς οἷας ἔχει ἀπαραγράπτου θεόθεν διεγερτικότητος πρὸς γενετήσιον ὁμιλίαν ἐνῶ τὸ ἄρρεν, πρωτοστατοῦν μετὰ πολλῆς τῆς ἀποστάσεως εἰς κάλλος, συνεπεγεῖρει, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ αἰσθητοῦ θειασμοῦ, καὶ

ἐπαναβλύζουσιν ἐρωτικήν διάθεσιν, βιάζον, οὕτως εἰπεῖν, εἰς προᾶξιν ἀθεσμοθέτητον, οὐδέν ἄλλο τελούσης ἢ αὐτὴν ταύτην τὴν πληρεστέραν ἀπόλαυσιν τῆς σφυζούσης περιουσίῳ τελειότητός του, τῆς φύσεως οἰονεὶ ἀμέμπτως χαιρούσης καὶ γλαφυρῶς παιζούσης ἀπαραγώγως ἐπὶ τῇ ἀκάρπῳ ἀλλ' ἀκροτάτῃ ἀνθήσει.*

Ὡσπερ δὲ ἡ ὀλεθρία ἀποδέσμευσις τῆς ψυχικῆς αἰσθήσεως ἀπὸ τῆς ἀντικειμενικῆς ποιότητος ἀπαρεγκλίτως ὀδηγεῖ εἰς ματαίαν προσπάθειαν νὰ ἀναδομηθοῦν εὐθέως, ἀφ' καὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἐσωτερικαὶ συγκινήσεις ἄνευ τῆς ἐμπεδώσεως τῶν ἀντιστοίχων καὶ μόνων δραστηρίων ἐξωτερικῶν φυσικῶν περιωπῶν· ἀναλόγως καὶ ἡ αὐθαίρετος ἀποχέτευσις τοῦ ἐρωτικοῦ συναισθήματος ἀπὸ τοῦ κρείττονος εἰς τὸ ἥσσον, ἀμαλδύνουσα τὸ κριτήριον, ἀναγκαιῶς καὶ προκαλεῖ ἀναζήτησιν ὑποκαταστάτου πρωτοτελειότητος εἰς τὸν προβληθέντα στόχον ἀντὶ τῆς ἀπεμποληθείσης ἐκείνης τοῦ αὐθορμητῶς σκοπομένου τέλους. Καὶ ἐπειδὴ τὸ πρόσωπον ἐπιδέχεται ἰσωτέρους ἀντικειμενικοὺς προσδιορισμοὺς τελειότητος εἰς τὰ δύο φύλα (κατὰ τὴν ἀκριβεστέραν ἐντούτοις θεώρησιν τῆς διαφορᾶς διατηρουμένης ὁμοιοφόρου ἀλλ' ἠλαττωμένης), κέκτηται δὲ ἀμεσωτέραν τὴν ἐκφραστικότητα

---

* Ἀρκεῖ ἡ γυμνασία καὶ ἡ γύμνωσις τοῦ στίλβοντος εὐρώστου ἄρρενος σώματος διὰ τὴν ὑψιπετῆ ἐμπύρωσιν κατὰ τὸν ἡμιέλληνα Ἐννιον καὶ τὸν Ρωμαῖον Κικέρωνα, *Tusculanes Disputationes* IV, 33 (70): “Mihi quidem haec in Graecorum gymnasiis nata consuetudo videtur, in quibus isti liberi et concessi sunt amores (ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀρρενικῶν ἐρώτων, amores amicitiae). Bene ergo Ennius:

Flagiti principium est nudare inter civis corpora”.

Flagrans flagitium διὰ τοὺς βαρβαρικώτερους τῶ καιρῶ ἐκείνῳ ἀκόμη Λατίνους. Ἀλλ' ἐξέκλιναν καὶ αὐτοὶ συγκλίναντες ἐπ' αὐτῶ τούτῳ ὅτε ἐπολιτίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατεκάησαν διὰ τοῦ αὐτοῦ πόθου.

ὑποκειμενικοτρόπου ψυχισμοῦ, θρασέως προκρίνεται προεξάρχον κέντρον καὶ μονοειδῆς ἀναφορὰ κάλλους, τὸ δὲ σῶμα ἀφανίζεται ὑπὸ τὴν ἀσφυκτικὴν περιτύλιξιν ἐσθητικῆς, οὐ μὴν γε αἰσθητικῆς, διακοσμήσεως. Κιβδήλως ὑπεραξιοῦται οὕτως τὸ εὐπρόσωπον διὰ τὴν ἀπαξίωσιν τοῦ εὐσωμάτου· καὶ τὸ σῶμα, ἐξουθενωμένον ἐνδυμασιολογικῶς, περιορίζεται διὰ συμβάσεως εἰς πλαίσιον τῆς κεφαλῆς, αὐτῆς οὔσης κατὰ τὴν ἀληθῆ τάξιν μέλους ἐκείνου.

Φυσικώτατον τὸ Ἑλληνικὸν περιφρονητικῶς ἀτιμάζει τοιαύτας αὐθαιρεσίας. Καὶ ἡ τέχνη μόνη κἂν μὴ τί ἄλλον ἀπέμενε ἐκ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, κεῖπερ ἄγνωστα ἢ ἀνερμήνευτα παρέμεναν τὰ γραφέντα τότε, διαπρυσίως θὰ ἀνεκήρυττε ἐν θριάμβῳ τὴν θεῖαν τάξιν περὶ τὰ τε φύλα καὶ τὸν ἔρωτα.

Ἡ κορυφωσις τῆς τοῦ Σωκράτους καταφλέξεως καὶ ἐκστάσεως συνέβη ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν ἐντὸς τοῦ ἱματίου. Καὶ ἐν χαρακτηριστικωτάτῃ κατακλειδί ἰδοῦ προηγουμένη σχετικὴ στιχομυθία περὶ τοῦ καλοῦ Χαρμίδου (Χαρμίδης 154d): «καὶ ὁ Χαιρεφῶν καλέσας με, τί σοι φαίνεται ὁ νεανίσκος, ἔφη, ὦ Σώκρατες; οὐκ εὐπρόσωπος;

ὑπερφυῶς, ἦν δ' ἐγώ.

Οὗτος μέντοι, ἔφη, εἰ ἐθέλοι ἀποδῦναι, δόξει σοι ἀπρόσωπος εἶναι· οὕτως τὸ εἶδος πάγκαλός ἐστιν».

Ἡ καταστράπτουσα σωματικὴ τελειότης τῆς μορφῆς τοῦ νέου ἐκμηδενίζει οὕτως εἰπεῖν, τὴν ὑπερφυᾶ εὐμορφία τοῦ προσώπου του. Ὅπερ ἐποίει καὶ ἡ γλυπτικὴ σκανδαλίζουσα τοὺς ἀφελεῖς Εὐρωπαίους διὰ τοῦ κατ' αὐτοὺς ἀνεκφράστου καὶ ἀψύχου τῶν κουρικῶν, ἀθλητικῶν καὶ θεῶν ὄψεων. Εἰς τὸ ἐρωτικώτατον Πλατωνικὸν Συμπόσιον τὸ κάλλος εἶναι μονίμως τὸ τοῦ παντὸς σώματος.

Αρίδηλον δείγμα τῆς περὶ τι ἐθνικῆς περιπαθείας καὶ ἐπὶ τινος φυλετικῆς ἐμφάσεως ἀποτελεῖ ἡ σχεδὸν ἰσοσημαντικὴ καὶ ὁμοιοδύναμος πολυλεξία, τοὺς χαρακτῆρες τοῦ ἀντικειμένου πολυσχιδῶς περιορῶουσα καὶ τὰς ἀπόψεις του ἐπεράστως ἐξαντλοῦσα. Οἷα ἡ περὶ τοὺς παῖδας Ἑλληνικὴ πτόησις διατρανουμένη εἰς τὴν κατ' ἔτος ὀνοματοθεσίαν ἡλικιωῶν παρακολουθητικὴν τῆς αὔξης των ἐξ ἡμιπατρότητος καὶ ἀνηβείας μέχρις σφυζούσης νεότητος, ἰδιαίτατα παρὰ τοῖς καθαροδώροις Σπαρτιάταις, οἱ καὶ τοὺς ὀκταετεῖς ρωβίδας ἀνεκάλουν καὶ καθεξῆς ἔνθεν προμικκιζομένους (ἢ προμικκιχιδδομένους), μικκιζομένους (ἢ μικκιχιδδομένους), πρόπαιδας, παῖδας (ἐν στενῇ ἐννοίᾳ), μειλείρενας, εἴρενας μετὰ ταῦτα τοὺς δεκατετραετεῖς καὶ ἐφεξῆς, πρωτεῖρας τοὺς 20-ετεῖς, σφαιρεῖς τοὺς ἀμέσως προσεχεῖς ἐξ ἐφήβων πλέον εἰς ἄνδρας συντελοῦντας (Πλούταρχος, *Λυκοῦργος*, XVI, XVII· *Ηροδότειος Γλῶσσα* εἰς IX, 85· *Ἡσύχιος* s.v. *μελλίρην, εἰρήν, κατὰ πρωτῆρας· Φώτιος, Λεξικόν*, s.v. *πρωτεῖραι*· *Παυσανίας* III, 14, 6)· παραβλητέα καὶ τὰ δημωδέστερα, σκώπτοντα τε καὶ ὑποκορίζοντα, παμπληθῆ Λακωνικὰ ἐκεῖνα *σκυθάνια* (Φώτιος s.v.), *σκυρθάλια, σκύθρακες* (Ἡσύχιος s.v.), *κύρσια, κυρσανίους* (Ἡσύχιος s.v.: πβ. *Ἀριστοφάνους Λυσιστράτη*, 983 καὶ 1248 μετὰ τῶν σχολίων) καὶ *κυρσάνια* (Φώτιος s.v.).

Ἀσπασίως λοιπὸν ὀρῶμεν καὶ τὸν ποιητὴν πολλαχῶς ἀναφερόμενον καὶ ἐπαινοῦντα τὰ προσόντα τῶν ἡρώων, ὥσπερ κατὰ τὴν ἰσχὺν διὰ τῶν *ἀλκή, βίη, ἡγορέη, κάρτος* (κράτος), *ἴς, σθένος, στιβαρός* (πρὸς οἷς πρόσθετες καὶ τὰ μεθομηρικὰ *ἰσχύς, ρώμη*) οὕτω καὶ κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὅλου σώματος, διὰ τε τοῦ *εἴδους* καὶ τοῦ *δέματος*, τῆς *φυῆς* καὶ τοῦ *μεγέθους*. Καὶ τὸ μὲν *εἶδος*, ἐκ τοῦ ὀρᾶσθαι παραγόμενον, εἶναι βεβαίως ἡ γενικὴ ἐξωτερικὴ μορφή τοῦ σώματος, τὸ *συνολικὸν σχῆμα τοῦ ὀρίου του*.* Τὸ δὲ μέγεθος τὴν

---

* Ὡς καὶ παρὰ Πλάτωνι ἀνωτέρω, ἴδε *Συμπόσιον* 210B «τὸ ἐπ' εἶδει καλόν» διὰ τὸ σωματικὸν κάλλος μορφῆς. Κλασικωτάτη ἢ χρῆσις. Σαφέστατα τὰ

γενικὴν ἄπλωσιν τοῦ σώματος σημαίνοντος ἰδίως κατὰ τὸ ὕψος, ἐν λόγῳ συνεπεκτεινομένου τοῦ τε πλάτους βεβαίως ἀλλὰ καὶ τοῦ βάθους, ἀπεριέργαστον καταλελείφθω ἐνταῦθα. Τοῦ δὲ δέματος τὴν πηγὴν εἰς τὸ δέμω καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ δέω ἀνιχνάζοντες, σημασιολογοῦμεν αὐτὸ κατὰ τὴν σωματικὴν ἀρχιτεκτονικὴν κατασκευὴν, διαρθρωτικὴν, δομικὴν καὶ συνεκτικὴν ἀκριβολογοῦντες τὴν κυριολεξίαν του, καὶ σκελετικὴν ἐπομένως ἀνευρίσκοντες τὴν ρίζαν του. Τὴν φυὴν ἐξ ἄλλου κατὰ τὸ φύεσθαι

Ἡροδότεια περὶ τῆς Κανδαύλου γυναικὸς (ἦν ὁ τάλας ἠράσθη, ὡς ἐπισημαίνει ἐμφατικῶς τὸ ἐκτὸς τάξεως ὁ συγγραφεὺς, I, 8), ὑπερεπαινουμένης κατὰ τὸ εἶδος, καὶ σκευωρίας τεκταινομένης ἵνα ὄραθῆ γυμνὴ πρὸς πίστωσιν τοῦ ἐπαίνου (*ibid.*). Πβ. VIII, 113· 105· I, 199, VI, 127. Ἐπίσης Ἀριστοφάνους *Θεσμοφοριάζουσαι*, 266 «γυνὴ τὸ γ' εἶδος» καὶ Σοφοκλῆς, *Ἡλέκτρα* 1177: «ἦ σὸν τὸ κλεινὸν εἶδος Ἡλέκτρας τόδε;», καὶ μετὰ τινὰ «ᾧ σῶμ' ἀτίμως κἀθέως ἐφθαρμένον». Πβ. Ξενοφῶντος *Ἀπομνημονεύματα*, III, 10, 7 – 8. Ἡ ἔννοια ἰσχύει καὶ παρὰ τοῖς ἰατροῖς. Ἴδε π.χ. Ἱπποκράτους *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων* XIX (Ip 558 Kühn) ὅπου οἱ Σκυθαὶ «τὰ εἶδεα ὁμοῖοι αὐτοῖ ἐωυτοῖς εἰσι» καὶ «τά τε εἶδεα ἔοικεν ἀλλήλοισιν τά τε ἄρσενά τοῖς ἄρσενσιν καὶ τὰ θήλεα τοῖς θήλεσιν», ἀκριβῶς ὅπως ἐν XVIII (p. 555) λέγεται «περὶ τῶν λοιπῶν Σκυθέων τῆς μορφῆς, ὅτι αὐτοῖ αὐτοῖσιν εἰκόασιν καὶ οὐδαμῶς ἄλλοις». Καὶ ἀλλαχοῦ ταυτὰ. Ὁμοίως ἐπαινῶν ὁ Ἰατρὸς τὴν εὐκρατον ἡμερωτέραν Ἀσίαν ὑπὲρ τὴν τετραχωμένην Εὐρώπην, διαδηλοῖ ἐκεῖ «τούς τε ἀνθρώπους εὐτραφέας εἶναι καὶ τὰ εἶδεα καλλίστους καὶ μεγέθει μεγίστους καὶ ἦκιστα διαφόρους εἰς τὰ τε εἶδεα αὐτῶν καὶ τὰ μεγέθεα» (XII, p. 548). Βεβαίως δὲν ἐκπλήσσει εἰς περὶ ὑγείας λόγους νὰ ἀναλαμβάνη κατὰ περίπτωσιν ἢ λέξις καὶ τὴν παραπλήσιον δύναμιν τῆς τε φυῆς καὶ τοῦ δέματος σημαίνουσα τὴν γενικὴν ἐξωτερικὴν σωματικὴν σύστασιν καὶ μορφήν, καὶ οὐχὶ μόνον τὸ ἐξωτερικὸν ὄριον καὶ περίγραμμα, ὡς π.χ. ἐν XIX p. 558 περὶ τῶν Σκυθῶν «διὰ ταύτας τὰς ἀνάγκας τὰ εἶδεα αὐτῶν πολλέα ἐστὶ καὶ σαρκώδεα καὶ ἀναρθρα καὶ ὑγρά καὶ ἄτονα, αἶ τε κοιλίαι ὑγρόταται πασέων κοιλιῶν αἶ κάτω». Πβ. XXIV (p. 567). Καὶ διὰ τὴν κυρίαν ἔννοιαν ἰδέ V (p. 530) «τά τε εἶδεα τῶν ἀνθρώπων εὐχροά τε καὶ ἀνθηρὰ ἐστὶ μάλλον».

ἀντελήφθημεν ὡς ἀνάπτυξιν καὶ διάπλασιν τοῦ σώματος διὰ τῶν μερῶν εἰς τὸ ὅλον θεωρουμένην, καὶ τῶν μελῶν τὴν διαμόρφωσιν καὶ ἀλληλουχίαν συμπεριλαμβάνουσαν, τελειουμένην δὲ εἰς τὴν ἑναρμόνιον συμμετρίαν ἐκείνων, μυϊκῶς τὸ λοιπὸν ἐμφαντικώτερον διατρανουμένων. Ὅρθῶς τὰ Σχόλια εἰς Ὀδύσειαν ζ, 152 τὴν φυὴν καὶ ὡς εὐεξίαν ἀποδίδοντα, κατὰ τὸ εὖ ἔχειν τῶν πάντων τὴν «ἐκ πάντων μελῶν ἀναλογίαν» ἐννοοῦντα καὶ ἐπικαίρως παραπέμποντα εἰς θ, 134 sqq.*, ὅπου οἰονεὶ τὴν φυὴν ἀναλύων ὁ Ποιητὴς διὰ τοῦ Λαοδάμαντος διαγράφει ὡς ἐξῆς τὰ ἐντυπώτερα τῆς σωματικῆς παρουσίας τοῦ Ὀδυσσεύος:

_____ φυὴν γε μὲν οὐ κακός ἐστι,
μηρούς τε, κνήμας τε, καὶ ἄμφω χεῖρας ὑπερθεν,
αὐχένα τε στιβαρόν, μέγα τε σθένος· _____

Εἰς ἀπαρίθμησιν συγκεκριμένην τῶν μελῶν, ἐλλειπόντων δὲ τῶν περὶ τὸν κορμὸν καὶ μάλιστα τοῦ πολλαχῶς ὑμνουμένου στήθους, ὀνοματίζει τὴν συνοχὴν τὸ ἐν τέλει σθένος. Παραβλητέα καί, κατ' αὐτό, ἀντιθετέα ἢ περιγραφὴ τοῦ πρὸ τῶν μνηστήρων γυμνουμένου Ὀδυσσεύος ἐν σ, 65 sqq.:

_____ αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς
ζώσατο μὲν ράκεσιν περὶ μῆδεα, φαῖνε δὲ μηρούς
καλοὺς τε μεγάλους τε, φάνεν δὲ οἱ εὐρέες ὦμοι
στήθεά τε, στιβαροὶ τε βραχίονες· _____

Ἡ εὐρωστος καὶ εὐογκος ἀνάπτυξις τοῦ ἄνω κορμοῦ τοῦ Ὀδυσσεύος κατὰ τε τοὺς ὦμους καὶ τὰ στήθη εἶναι μάλιστα ἰδιάζον γνώρισμά του. Ἀνερωτῶντος ἀπὸ τῶν τειχῶν τοῦ Πριάμου τὴν Ἑλένην περὶ τῶν Ἀχαιῶν ἠρώων, οὕτω πως ὁ Λαερτιάδης διακρίνεται (Ἰλιάς, Γ, 192 sqq.):

εἶπ' ἄγε μοι καὶ τόνδε, φίλον τέκος, ὅστις ὄδ' ἐστί·
μείων μὲν κεφαλὴν Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο,

* Παρομοίως καὶ εὐτυχῶς ὁ Εὐστάθιος p. 1589.30 sqq.

εὐρύτερος δ' ὤμοισιν ἰδὲ στέρνοισιν ἰδέσθαι.

Συγκρίνεται δὲ πάλιν πρὸς τὸν Μενέλαον ἐξῆς ὑπὸ τοῦ Ἀντήνορος, τοῦ προσφιλοῦς θέματος λεπτομερέστερον ἐξονυχιζομένου (209 sq.):

*ἀλλ' ὅτε δὴ Τρώεσσιν ἐν ἀγρομένοισιν ἔμιχθεν,
στάντων μὲν Μενέλαος ὑπείρεχεν εὐρέας ὤμους,
ἄμφω δ' ἐζομένω, γεραρώτερος ἦεν Ὀδυσσεύς.*

Ὑπερφυῶς ὀρατωτάτην καθιστᾶ ὁ ποιητὴς τὴν σωματοδομὴν τῶν δύο ἡρώων διὰ τῆς παραβολάδην φανερώσεως καιριῶς μηνυτικῶν χαρακτηριστικῶν. Ὑπερέχων μὲν καὶ εὐρύτερος ἀπολύτως εἰς τοὺς ὤμους ὁ Μενέλαος, εὐρύτερος ἀλλ' ὑπόλισπος περὶ τὰ στήθη καὶ μᾶλλον λεπτοφυέστερος περὶ τὴν κοιλίαν καὶ ἀδρανέστερος κατὰ τὰ ἰσχία ὦν, κυρτόν πως καὶ ὑπόκυφον παραδείκνυται τὸν κορμὸν καθεζόμενος, συγκαταρρέον τε καὶ συμπίπτον τὸ ἄνω μέρος, οἷονεὶ κενώσεως ποιᾶς ἐγγλυφομένης ἔμπροσθεν· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἐξογκουμένων κυριῶς τῶν στέρνων εἰς μυϊκὴν πληρότητα, ἀλλὰ καὶ ἐσφηκωμένος ἀδρῶς περὶ τὴν μέσην καὶ τῶν εὐτόνως σφυζόντων γαστριάων μυῶν ἀνιστάντων, ὑπερειδόντων καὶ ἀνοιγόντων τὸ ἄνω σῶμα, γεραρώτερος ἐν καθίσει ὀραῖται*.

---

* Τὰ Σχόλια *D* καὶ τὰ *Genevensia* σκοποῦντα μὲν εἰς ὀρθὴν κατεύθυνσιν, ἀστοχοῦντα δὲ τέλους, παρατηροῦν: «Διὰ τούτου δηλοῖ περὶ τὴν διάπλασιν ὄντα ἀνάκωλον τὸν Μενέλαον». Ἡ λέξις παρέχει πράγματα περὶ τὴν ἀκριβῆ ἔρμηνείαν τῆς. Ἀναμφιβόλως ὅμως κατὰ τὰ συμφραζόμενα οἱ «ἀνάκωλοι χιτωνίσκοι» τοῦ Πλουτάρχου (*Γυναικῶν Ἀρεταί*, 26, 261F) εἶναι βραχεῖς, καθήκοντες μέχρι ποῦ τῶν μηρῶν, οἷονεὶ τὰ ἄνω τῶν κῶλων καλύπτοντες ἢ μᾶλλον ἀνιόντες τὰ κῶλα καὶ τὴν καταβαίνουσαν φορὰν τῶν ποδῶν ἀναρροπίζοντες ἀνερχόμενοι (κατὰ τὰς θεμελιώδεις σημασίας τῆς προθέσεως), ἴσως δὲ καὶ κυριολεκτικώτερον ἀνακωλιζόμενοι, ἀνακολπούμενοι περὶ βαθὺ ζῶμα ὡς ἡ συνήθης κυνηγετικὴ ἔνδυσις τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ τέλους οὐκ ἀπιθάνως σημαίνοντος τὸν μηρὸν στενώτερον τοῦ ποδός (κωλῆ). Τὸ Μέγα Ἐτυμολογικὸν ἐπικυροῖ τὴν ἔρμηνευτικὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν παραθέτον τὰς ἐξῆς δύο ἐξηγήσεις s.v.

ἐπιγονατίς: «ἐνιοι τὴν ἐξωμίδα (οὕτω ἀναγνωστέον ἀντὶ τοῦ χειρογραφικοῦ ἐπωμίδα, ταύτης μὴ κατερχομένης οὐδὲ εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ κορμοῦ), διὰ τὸ ἐπὶ γόνατος κεῖσθαι. ἢ χιτῶν ἀνάκωλος γυναικεῖος, ὃν ἐνδοθεν ἐπενδύονται». Ἀμφότερα ἢ ἐξωμῖς καὶ ὁ ἀνάκωλος χιτῶν ἐξικνοῦνται μέχρις τῶν μηρῶν καὶ δὴ ἄνωθεν τῶν γονάτων, ὅθεν ἢ ἐπονομασία. Τὴν βραχύτητα τοῦ χιτῶνος ἐλευθεροῦσαν τὰ προύχοντα οὕτως σκέλη μετασημαίνοντες εἰς σῶμα, ἀντιλαμβανόμεθα εὐχερῶς μικρόκορμον τοιοῦτον ἐν σχέσει ἰδιαίτερος πρὸς μακροκωλίαν. Καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ ἔννοια ἀπαντᾷ παρὰ Διοδώρῳ (*Βιβλιοθήκη* II, 54) ὅπου αἱ δρομάδες καμηλαὶ χαρακτηρίζονται ὡς «ἀνάκωλοι καὶ λαγαραὶ ταῖς συστάσεσι», ὡς μικρόσωμοι μὲν δηλαδὴ ἐν σχέσει πρὸς τὰ σκέλη των, ἐσφηκωμένοι δὲ καὶ γενικῶς συνεσφιγμένοι κατὰ τὴν σύστασίν των. Σχόλιόν τι γραμματικοῦ παρεισφύσαν εἰς τὸ κείμενον δύο χειρογράφων πιστοποιεῖ τὴν ἀπόδοσιν, τὸ μὲν «ἀνάκωλοι» ἐρμηνεύον ὡς «καὶ μὴ πολύσαρκοι» (ὀρθότερον μὴ μεγάλαι, ὀγκηραί), τῆς δὲ λαγαρότητος τὴν κυρίαν ιδιότητα ἀποδίδον διὰ τοῦ «καὶ συνεσφιγμένοι τὰς λαγόνας». Ἡ δὲ παλαιὰ ἀντίθεσις Salmasius καὶ Bochart, τὸ ἀνάκωλον ὡς μακροσκελοῦς καὶ βραχυσκελοῦς ἀντιστοίχως ἐρμηνευόντων, ἐπιλύεται ριζηδόν, πάντως τοῦ πρώτου, ὡς τὸ εἶκός, εὐστοχωτέρα σκεψαμένου, τοῦ τε δευτέρου καὶ τῶν συγχρόνων λεξικῶν υἰοθετησάντων τὴν ἀτοπωτέραν ἐξήγησιν. --- Ὅστε κατὰ τὸ Ὀμηρικὸν σχόλιον ὁ Μενέλαος ἦτο ηὐξημένης τοῦ κανονικοῦ ἀναλογίας ποδῶν ὡς πρὸς κορμόν, ὅπερ ἀνεδείκνυε αὐτὸν ὑπερέχοντα μὲν τοῦ Ὀδυσσεῶς κατὰ τοὺς εὐρεῖς ὤμους ὅταν ἴσταντο, ὑστεροῦντα ὁμως ἐκείνου καθεζομένων, καὶ τοιουτοτρόπως κορμοῦ πρὸς κορμόν συγκρινομένων ἐπὶ κοινῆς βάσεως.

Πενιχρά, ἰσχνή καὶ πῶς ταπεινότερα ἢ ἐρμηνεία. Ἀξιοπρεπέστερον νὰ νοήσωμεν τὴν ὅλην συνθετωτέραν σωματικὴν κατασκευὴν αἰσθητοποιοῦντα τὸν Ὀμηρον ἢ περὶ μακροκωλισμοῦ ἀπλῶς ὀμιλοῦντα. Ἐξάλλου, παρὰ τοὺς συνήθεις φληνάφους, τὸ «ὑπείρεχεν εὐρέας ὤμους» οὐ μόνον, οὐδὲ κυρίως (εἴπερ γε καὶ καθόλου παρασημαντικῶς) σημαίνει ὑψομετρικὴν διαφορὰν ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο οἰκείαν ὑπεροχὴν κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν δομὴν τῶν ὤμων, τοῦ ρήματος ἔχοντος τὴν οὐσιαστικωτέραν ἀναφορὰν τοῦ ἐπιθέτου ὡς ἐν τῷ ἀνεπαναλήπτῳ ἐκείνῳ διορισμῷ «αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων». Τὸ ὕψος ἀπλῶς ὁ Ποιητὴς δηλοῖ διὰ τῆς προεξοχῆς τῆς κεφαλῆς ὑπὲρ τῶν συγκρινομένων, ὡς ἐν Γ, 168:

ἦ τοι μὲν κεφαλῇ καὶ μείζονες ἄλλοι ἔασι

Αφύκτως οί ευαίσθητοι ἀγόμεθα εἰς ἀναζήτησιν στενοτέρας σχέσεως μεταξὺ σθένους καὶ κορμουῦ, ἰδία στήθους. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκ τῆς στενότητος κατὰ τὴν ὑλικὴν καὶ ἢ ψυχικὴ στενοχώρια, τὴν ἐκ τῆς θλίψεως σφίγγειν, ἐν τε τῇ καρδίᾳ καὶ εἰς τὰ πέριξ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ ἕως τὰ ἄνω τοῦ στομάχου καθ' ὅλον τὸ στέρνον, ἀλανθάστως παρασημαίνει. Ἐπειτα καὶ τὸ στένω αὐτό, (καὶ στε(ο)ν-άχω καὶ στε(ο)ν-αχ-ίζω, στεν-άζω, στεν-αγ-μός, στόν-ος) ἐκ συσφίξεως ἤτορος καὶ φρενῶν ἀποτεκόμενον καὶ διὰ συνθλίψεως καὶ συμπτώσεως τοῦ παντὸς θωρακικοῦ συνιστάμενον οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐπὶ τοῦ μετώπου ἀναγράφει τὴν σημασίαν του. Τρίτον ἐπ' αὐτοῖς εἰς ἄλλην διεύθυνσιν, ἢ συμπίεσις παρέχει πυκνότητα δυναμογενῆ καὶ δραστήριον, οἷον εἰς συνεωσθέντος ἐλατηρίου, τοῦτ' ἐστὶ σθένος κατὰ δάσυνσιν καὶ ἰσχυροποίησιν τοῦ τ, τὴν ἀνακεχυμένην στένωσιν μεταστοιχειοῦσα εἰς σφριγηλὴν σθένωσιν. Τὴν φυσικότητα τῆς μεταβάσεως ἀπὸ στενότητος εἰς πυκνότητα κατοχυρώνει ἡ Ὀμηρικὴ σημασία στείνομαι = ὑπερπληθῦν, βαρύνομαι ἐκ πλήθους, ν. *Ἰλιάς* Φ, 220 (στείνόμενος νεκύεσσι), *Ὀδύσσεια* ι, 219 (στείνοντο δὲ σηκοί / ἄρνων ἠδ' ἐρίφων), ι, 445 ("ἄρνειός... λαχμῶ στείνόμενος"· οὐδεὶς στείνων λόγος νὰ υἰοθετηθῇ τὸ λάχνω). Διέμεινε ἢ χρῆσις ὡς ἐπικὴ λέξις: Ἡσίοδος, *Θεογονία* 160· Ἀπολλώνιος *Αργοναυτικά* Δ, 335· Θεόκριτος XXV, 97· Κόϊντος Σμυρναῖος *Οἱ μεθ' Ὀμηρον*

καί, Γ, 193:

μείων μὲν κεφαλὴν Ἀγαμέμνωνος Ἀτρείδαο,
εὐρύτερος δ' ὤμοισιν ἰδὲ στέρνοισιν ἰδέσθαι.

Τὸν μερισμὸν ἐδῶ τῶν δύο ἀρετῶν εἰς τοὺς δύο ἥρωες αἴρει ἢ τοῦ Αἴαντος συγκατοχὴ ἀμφοτέρων, Γ, 226:

τίς τ' ἄρ' ὄδ' ἄλλος Ἀχαιὸς ἀνήρ ἠῦς τε μέγας τε,
ἔξοχος Ἀργείων κεφαλὴν τε καὶ εὐρέας ὤμους;

ἀποκρινομένης μάλιστα τῆς Ἑλένης (ν. 229):

οὔτος δ' Αἴας ἐστὶ πελώριος, ἔρκος Ἀχαιῶν.

Τὸ πέλωρον τοῦτο σωματικὸν θαῦμα ἰσχύος καὶ μεγέθους, τὸ τεῖχος τῶν Ἀχαιῶν, δὲν συνιστᾷ μόνον ὑπεροχὴ ὕψους ἀλλὰ καὶ ἔξοχὴ πλάτους, διὰ τῶν εὐρυτάτων ὤμων κράτιστα παραδεικνυομένη.

Λόγοι Ζ, 100. (Ἐνδειξιν τῆς πρωτογενοῦς κυριολεξίας παρέχει τὸ Πινδάρειον «θρασεῖ σθένει γυίων» *Νεμεονίκη* V, 39 (Snell). Τὸν τόνον καὶ συνοχή τοῦ ἄρματος δηλοῖ τὸ σθένος ἐντέων ἐν *Πυθιονίκη* V, 34). Τέταρτος τέλος κρικός καὶ μακρότερος τῶν συσχετίσεων ἀναδεικνύεται τὸ στέ-ρ-ν-ον (τὸ ὀμηρικὸν στε-ῖ-ν-ος διευκολύνει καὶ αὐτὴν τὴν παραγωγήν), τὴν τε δυναμερὴν πυκνότητα τοῦ στήθους παραδηλοῦντος, καὶ τὴν ἐν θώρακι κατὰ καρδίαν μὲν ρίζαν ζωῆς καὶ ἔδραν τοῦ θυμοειδοῦς ἦτορος, κινητηρίου διὰ τὰ πάθη του, κατὰ φρένας δὲ σύστασιν τοῦ γνωστικοῦ Νοῦ, ἀναμιμνήσκοντος. Καιριώτατον εἶναι ὅτι πλησιέστερος ὢν ὁ Ποιητὴς πρὸς τὰς ἀρχεγόνους γλωσσοπλασίας καὶ ἐννοιοθεσίας οὐδέποτε χρησιμοποιοῖ τὴν λέξιν εἰ μὴ διὰ στήθη ἄρρενος, τὸ στερρόν, ἐπίτονον, συνεστῶς καὶ σφριγῶδες τῆς πυκνότητος τοῦ ἀνδρικοῦ μυϊκοῦ θώρακος διακρίνων λεκτικῶς τῶν κατ' ἐξοχὴν μαλακῶν, ἀνακεχυμένων, εἰκόντων καὶ πῶς καὶ πλαδαρῶν ἔτι γυναικείων μαστῶν. Διὰ τοιαῦτα πυκνοβριθῆ στήθη, συντόνως εὐογκα καὶ οὕτως μεγαλοσχῆμῶς ἐξαιρόμενα ὥστε αὐλακα, σύριγγος δίκην, ἀποτελεῖν ἐν μέσῳ, ἐπαίρεται καὶ μεγαλαυχεῖ ὁ νεαρὸς μεμυρωμένα αὐτὰ ἐπιδεικνύων πᾶσιν καὶ τῷ περιπαθεῖ Ἀνακρέοντι (Fr. 17 Gentili):

... τί λίην πέτεαι
 συρίγγων κοιλώτερα
 στήθεα χρυσάμενος μύρω;

Ἀνήκει λοιπὸν τὸ σθένος εἰς νοηματικὸν πεδίου φυσικῶς τονιζόμενον ὑπὸ τῶν στηθῶν· ὑποθετέον λοιπὸν ὅτι καὶ τοῦτο μετεῖχε αὐτογενῶς τοῦ αὐτοῦ τονισμοῦ, μνήμα δὲ ἀρχεγόνου κυριολεκτικοῦ ἰδιασμοῦ τοῦ σθένους εἰς τὴν ἐμπροσθίαν θωρακικὴν χώραν ἐμφαίνει ἢ περίεργος ἐκείνη Ὀμηρικὴ χρῆσις περὶ ἧς ἠπορήσαμεν. Κατάλοιπον δὲ ἄκρως ἐνισχυτικόν, διὰ τὴν προφανῆ πλέον τυπολόγησιν τῆς ἐκφράσεως, παρέχει ὁ Πίνδαρος ἐν *Νεμεονίκη* VII, 72-3:

_____ ὅς ἐξέπεμψεν παλαισμάτων

αὐχένα καὶ σθένος ἀδιάντον, αἶθωνι πρὶν ἀλίῳ γυῖον ἐμπεσεῖν.

Διότι ναί μεν τὸ σθένος τοῦ ἀθλητοῦ δύναται ποιητικώτατα νὰ περιφράζη αὐτὸν τὸν ἀθλητὴν (εἰ καὶ τὸ προσδιοριστικὸν ἀνεφίδρωτον καὶ ἡ σύζευξις τοῦ αὐχένος καὶ τοῦ γυῖου, πάντων συγκεκριμενωτάτων, λειοτέραν θὰ ἀπεδέχοντο πρωτογενεστέραν ἐρμηνευσιν τῆς λέξεως), ἀλλ' ὀλοκληρότερον ἀποτελεῖ τὸ νόημα ἢ προὑπονόησις τῆς πρωτογόνου ἀναφορᾶς τοῦ σθένους εἰς τὸ στέρον, ὅπερ ἄλλωστε καὶ παρευθὺς ὑγραίνεται κατὰ τὴν μέσην αὐλακα ἐναρχομένης γυμνάσεως.

Ἐμφαντικὴ λοιπὸν τῆς ὀργανικῆς ἀναπτύξεως τοῦ σώματος κατὰ τὴν διάρθρωσιν τῶν μελῶν ἦτο ἡ ἀρχικωτέρα καὶ συγκεκριμενωτέρα σημασία τῆς φυῆς. Ὁ πυρὴν ὅμως οὗτος εὐχερῶς ἀναλαμβάνει καὶ τῶν ἄλλων σωματικῶν παρ' Ὀμήρῳ γνωρισμάτων τὴν πεμπτουσίαν, τὴν φύσιν αὐτὴν ὅλην τῆς ἐκάστου σωματότητος ἐπιτηδεῖως συγκεκριμενωμένων. Ἀντιληπτὴ ὅθεν ἀναλυτικώτερον τοιοῦτοτρόπως ἡ δυναμικὴ νοηματικὴ διάστασις τῆς Πινδαρικῆς ἐκείνης μνημειώδους χρήσεως τῆς λέξεως, κατὰ εὐ-φυῖαν καὶ μεγάνοιαν πελαζομένης τῆς θείας οὐσίας. Οὕτω καὶ ὁ Θηβαῖος Στρεψιάδης Ἰσθμιακὸς νικητὴς παγκρατίου ἀνυμνεῖται (*Ἰσθμιονίκης* VII, 22) ὡς

_____ σθένει τ' ἔκπαγλος, ἰδεῖν τε μορφάεις, ἄγει τ'

ἀρετὰν οὐκ αἰσχίῳ φυᾶς.

Ἴσχυς καὶ κάλλος παρασυντάσσονται, τοῦτο δέ, κατὰ τελείαν πληρότητα μορφῆς καὶ ὄρατοῦ εἶδους ἐπισημαινόμενον, διαδηλοῦται καὶ διὰ τῆς καλῆς φυῆς, συμπιπτουσῶν ταύτης τε καὶ τῆς μορφῆς εἰς ἀνακήρυξιν παντελοῦς σωματότητος. Παρομοίως ἐρμηνευτέα καὶ ἡ ἄρρηκτος (*Ἰσθμιονίκης* VI, 47) καὶ ἡ εὐάνθεμος (*Ὀλυμπιονίκης* I, 67) φυά. (Πβ. καὶ τὸ μορφὰν βραχύς, *Ἰσθμιονίκης* III-IV, 71).

Τὴν καθολικὴν τελειότητα τοῦ ἀρρενικοῦ σώματος, τὴν σφύζουσαν πλησμονὴν τῆς ἀνδρικῆς φύσεως αἰσθητῶς καὶ συγκεκριμένως, κατὰ τὸ Ἑλληνόηθες, ἐκφαινομένης, ἀποδίδει καὶ ἡ Ὀμηρικὴ ἀνδρότης εἰς τὸ διαβόητον ἐκεῖνο χωρίον, ἐναρχομένης τῆς τελευταίας Ἰλιακῆς Ραψωδίας, ἔνθα ὁ Ἀχιλλεὺς τὴν νύκτα μετὰ τοὺς ἐπὶ Πατρόκλῳ ἀγῶνας, ἄϋπνος, κλαίων περικυλίνδεται μόνος εἰς τὴν κοίτην του

6. Πατρόκλου ποθέων ἀνδρότητα τε καὶ μένος ἦϋ
ἀναμιμνησκομενός τε τῶν ὄσων συνετέλεσαν καὶ συνέπαθον, τῶν ἀνυπερβλήτων ἡρώϊσμων καὶ τῆς μνημειώδους φιλίας των. Πλείστων τὴν ἄκριτον κριτικότητα πολυσχιδῶς ἐταλαιπώρησαν οἱ στίχοι οὗτοι ἀπὸ τῆς Ἑλληνιστικῆς ἤδη ἐποχῆς. Ἀλλὰ μάταιαι καὶ φροῦδαι αἱ φροντίδες των. Ἡ στενωτάτη σχέσις τῶν δύο ἡρώων ἦτο πάντοτε διὰ τὴν Ἑλληνικὴν συνείδησιν βεβαίως πλήρης, ὠλοκληρωμένη καὶ ἐρωτικωτάτη. Σαφέστατα διαγιγνώσκεται παρ' Ὀμήρῳ αὐτῷ ὡς τοιαύτη, καὶ αἱ σύγχρονοι ἀμφιβολίαι οὐτιδανῶν φιλολογίσκων περὶ ταύτης χαρακτηρίζουν πλεῖον τὸν κλειστόν των καὶ ἐρεβῆ ὀρίζοντα ἢ τὸ θέμα. Διαπρυσίως δὲ διεκηρύσσετο ὁ ἡρωϊκὸς αὐτῶν ἔρως ἐν *Μυρμιδόσιν* Αἰσχύλου (v. Ἀθήναιος XIII, 601A· 602E· Λουκιανός, *Ἐρωτες*, LIV), μέχρι τοῦ καὶ σεμνότατα ἀναφοιβάζεσθαι τοὺς τῶν ἀρρενικῶν ἐρώτων ἀναρριπτιστάς, ἐκπυρσωτὰς καὶ ἐκβαχευτὰς μηρούς (Fr. 141, 142 Hermann = 134, 135 Dindorf. Πβ. Fr. 143 H = 130 Di), κατὰ τὸ ἀνεκκλάλητον ἐκεῖνο πάθος καὶ κάλλους ἐπιφώνημα τοῦ Ἀχιλλέως θρηνοῦντος πρὸς τὸν νεκρὸν Πάτροκλον:

σέβας δὲ μηρῶν ἄγιον οὐκ ἐπηδέσω,

ὦ δυσχάριστε τῶν πυκνῶν φιλημάτων.

(Τὴν ἀλλαγὴν εἰς ἀγνόν τοῦ Canterus υἰοθετοῦν οἱ τῆς κριτικῆς ἐποχῆς, ἀπὸ καὶ τοῦ Schweighäuser. Ἄλλ' εἶναι ἐπικαιροτέρα ἢ παρασημαντικὴ τοῦ ἄγιος, φρικώδη τὴν ἀπόχωρον καὶ ἀπολυτὴν ἀνέπαφον καθαρότητα ἐμφαίνουσα, καὶ

μετὰ τοῦ αἰδοῦμαι καὶ τοῦ σέβους στρογγυλώτερον συναρμοσσομένη. Ὁ δὲ ἀνάπαιστος οἰκεῖος τῷ ἰαμβεῖω, ἰδίως κατὰ τὰς ἀρτίας θέσεις τοῦ μέτρου, εἰ καὶ σπανιώτερον τῶν τραγικῶν ποιουμένων χρῆσιν αὐτοῦ (v. Ἡφαιστίων, p. 31, 39, 4, Gaisford, 1832)).

Ἡ περὶ τοὺς ἀρρενικοὺς μηροὺς πτόησις τῶν Ἑλλήνων εἶναι διαβόητος, τεκμηριωθήσεται δὲ κατωτέρω σὺν καὶ τοῖς περὶ μηρίων ἐν θυσίαις κατακαιομένων, συμπεριεχόντων δὲ καὶ τὴν αἰδοιακὴν χώραν. [Προχείρως τά γε νῦν ἐπικαλοῦμαι τὸ θαυμαστὸν Ἀνακρεόντειον (Fr 43 Gentili):

ἀλλὰ πρόπινε

ῥαδινούς, ὦ φίλε, μηρούς

τοὺς ἀναπεπταμένως ὑψικομψοὺς τοῦ ἐρώμενου μηροὺς λιπαρῶν ὁ ποιητὴς αὐτὸν χαρίζεσθαι, κατὰ συμποτικὸν ὄρον τε καὶ ἔθος ἐξηγούμενον ὑπὸ τῶν Πινδαρικῶν Σχολίων (ad Olymp. VII, 5a): “προπίνων] προπίνειν ἐστὶ κυρίως τὸ ἄμα τῷ κράματι τὸ ἀγγεῖον χαρίζεσθαι. Ἀνακρέων : ἀλλὰ ... μηρούς, ἀντὶ τοῦ χαρίζου. Καὶ Δημοσθένης (XVIII, 296) τοὺς προδιδόντας τὰς πατρίδας τοῖς ἐχθροῖς προπίνειν ἔφη τοῖς ἐχθροῖς. (Πβ. ἐπίσης Αἰσχύλος Fr. 131 N 2nd ed., Εὐριπίδης, Ρῆσος, 405).]

Ὅστε λοιπὸν ὑποθετέα ὑπέρτεχνος καιριότης τῆς ἀναφορᾶς εἰς μηροὺς ἐν τῷ Ἀχιλλεῖω ἐπιφωνήματι, ἀφοῦ ἡ τελευταία προᾶξις τῆς φωνῆς τοῦ Πατρόκλου ἐτελέσθη, μετὰ Ἀπόλλωνα καὶ Εὐφορβον, ὑπὸ Ἐκτορος οὐτάζοντος τὸν βεβλημένον ἦρωα

_____ δουρὶ

νειάτον εἰς κενεῶνα _____

(*Ιλιάς* Π, 820-1)

εἰς τὰ κάτω ἔσχατα δηλονότι τῆς κοιλίας, εἰς τὸ ἥβαϊον καὶ αἰδοῖον.

Τοιαῦτα τὰ ἔνθεα, σοβαρὰ καὶ σπουδαῖα, παίγνια τῶν ἀρίστων Ἀθηναίων, Ἑλληνικώτατα μὲν βιώματα ἀναμοχλεύοντα, οὐκ ἀθετοῦντα δὲ

τὴν βαθυτέραν Αἰσχύλειον ἀλήθειαν, πιστῶς τὴν Ὀμηρικὴν καὶ ἀρχέτυπον πραγματικότητα διεξοδεύοντα, τὸν νέον, ἐφορίου ἐφηβείας Ἡρώα, σωματοῦχον παγκάλλου ἀκμῆς καὶ σφυζούσης ρώμης, πρωτομάχον ἀνυπόστατον, τὸν λεπτόθυμον ἀνδρόπαιδα ἐρῶντα παριστάνοντα, τέλειον καὶ κατ' αὐτό, ἀρρενωπῶς καμπτόμενον, ἐταιρωθέντα ἰερά̄ συζεύξει φιλίας πρὸς τὸν Πάτροκλον, τὸν εἰ καὶ πρεσβύτερον (*Ιλιάς* XI, 786) δι' Ἀχιλλεῖον πρωτοσθένειαν προστατευόμενον συμβιοῦντα, ἐν δευτέρῃ θέσει πρωτεύοντα κατὰ τὸν ἐνθεασμὸν τοῦ μεγάλου Δαίμονος, καὶ διὰ τοῦ θανάτου του τὴν ἔκρηξιν ἐκείνην ἠρωϊκοῦ πάθους προκαλέσαντα, τὴν μεγαλοπνῶως ὑπὸ Ὀμήρου διαλαληθεῖσαν καὶ τοσοῦτον τοὺς ἀπλουστέρους σκανδαλίσασα.

Τὴν παράδοσιν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ ὀρθολογιάζων σκώπτῃς Λουκιανὸς (*Ἐρωτες*, 54). Οὐδ' ἀντικρούει τὰ κατὰ Πάτροκλον ἢ πάντων πτόησις περὶ τὸν ὑπέρκαλλον ἐρώμενον Ἀχιλλέα, ἦνπερ καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐξεσατύρισεν ἐν *Ἀχιλλέως ἐρασταίς*. Οὐδὲ κωλύει οὐδὲν καὶ ἀντέρασιν τοῦ Ἀχιλλέως ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου τῆς ἰσοερωτικῆς ἀμοιβαιότητος σπανιώτερον μὲν, ἀλλὰ συμβαινούσης κατ' ἰδιαιτερότητα. (Τοῦ γὰρ ἐρωμένου ἢ φιλία πρὸς τὸν ἐραστήν, μὴ οὔσα συνήθως κύριος ἔρως, κατοπτρικὴν, τρόπον τινα, ἐρωτικὴν μέθεξιν ἐπιδεικνύει, συνισταμένην κυρίως εἰς τὴν κατάφασιν καὶ ἀποδοχὴν τοῦ ὀρθοῦ ἐραστοῦ).

Ὁ δὲ *Martialis* ἐπισφραγίζει τὴν κοινὴν παραδοχὴν, ρητῶς τὰ ἐρωτικὰ ἐξωρχοῦντος ἐν τῷ θαυμαστῶς επικόμπου εὐθύτητος ἐκείνῳ ἐπιγράμματι (XI, 43) ὅπου τὴν σύζυγον ἀποστομίζει θρασυναμένην πρὸς αὐτὸν ὅτε αὐτοφῶρος τὸν συνέλαβε ἐνεργοῦντα ἐπὶ παιδός, καὶ εἰποῦσαν ὅτι καὶ αὕτη δὲν στερεῖται γλουτῶν, τὰ τῶν Λακαίνων κορασιδῶν παιδικῶς χρησιμοποιουμένων προῦμεναίως ὑπενθυμίζουσα.

Deprensum in puero tetricis me vocibus, uxor,
corripis, et culum te quoque habere refers.

Καὶ μετὰ τινὰ κλεινὰ παραδείγματα, τοῦ Διός, τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς Γανυμήδη, Ὑλαν, Ὑάκινθον ἐρωτοποιούντων, συνεχίζει ὁ θυμωθεὶς σύζυγος ἀκάθεκτος:

Bryseis multum quamvis aversa jaceret,

Aeacidae propior levis amicus erat (δηλ. ὁ Πάτροκλος).

Parce tuis igitur dare mascula nomina rebus;

teque puta cunnos, uxor, habere duos.

Διότι ἀληθῶς ἡ γυνή, ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν ὁμοίως, θυλητέρα ἐστὶ.

Τυπικὴν κανονικότητα ἐπεκύρωσε καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος (*Βιβλιοθήκη*, III, 176) εἰς τὸν Ἀχιλλέως ἔρωτα πρὸς Πάτροκλον. Ὁ Αἰσχίνης ἐν αὐτῷ τῷ κατὰ *Τιμάρχου*, ὅπου τὸν μὲν σώφρονα καὶ ὀρθόν, πλήρη ἀρρενικὸν ἔρωτα ἀνυμνεῖ, τὴν δὲ ἐκπόρνευσιν διαπομπεύει, ὡς τοῦ καλλίστου κατασπίλωσιν καὶ τὴν κατὰ χάριν δόσιν ταπεινοῦσαν εἰς χυδαίαν ἐμπορείαν, πανηγυρίζει τὴν ἐρωτικὴν φιλίαν τῶν δύο ἡρώων ἐπιχειρηματολογῶν ἐκ τῆς Ἰλιάδος (§§ 141-150) τινὰ παρὰ τὰ κοινότερον ἐκλεγόμενα καὶ ὑπερθεματίζει πρὸς τὸν ὑποστηρικτὴν τοῦ κατηγορουμένου στρατηγὸν «φιλίαν δι' ἔρωτα» τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην σχέσιν ἀποκαλοῦντα.

Ἀντιπαριτέος ὁ Ξενοφῶν ἐν προκειμένῳ, κατὰ πενιχρότητα Σωκρατικὴν ἀναγκαζόμενος νὰ διατμήσῃ σχεδὸν τὴν θαυμαστὴν πατρῶαν ἐνότητα τῆς καλοκαγαθίας, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς νὰ ἀντιθέσῃ πρὸς τὰ τοῦ σώματος ἀντὶ νὰ τὰ συνδιατάξῃ καὶ ὑπερθέσῃ. Βούλεται λοιπὸν ὁ Σωκράτης τὸν Ἀχιλλέα ἑταῖρον κοῦκ ἐραστὴν Πατρόκλου (*Συμπόσιον* VIII, 31, πάντως δὴ τὴν κοινὴν θέσιν προὑποθέτοντος ἐρωμένον τοῦτον ἀναγνωρίζουσιν), ὡς εἰ τοιαύτη φιλικὴ ἑταιρεία, ἀναφρόδιτος κατασιδηρευομένη, δὲν θὰ ἀπετέλει διεστραμμένην τερατωδεῖαν ἀφύσικον διὰ τὸ ὑγιὲς Ἑλληνικὸν βίωμα. Τὰνάλογα διαρρητέα καὶ περὶ τῆς ἀχαμνῆς οὐδετερότητος ἐν τοῖς περὶ τὴν

σχέσιν τῶν διηγηθεῖσι ὑπὸ τοῦ φασματικοῦ Πρωτεσιλάου ἐν τῷ Φιλοστρατεῖῳ *Ἡρωϊκῶ* (XIX, 9).

Τὴν κοινὴν ἐτυμηγορίαν προῖδεάζει ἀλανθάστως ὁ Ποιητὴς ἐν ὅσοις περὶ τῆς σχέσεως τῶν δύο ἡρώων διαμαρτύρεται, ἄγαν δὲ περιφανῶς εἰς τὸ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου μέγα πάθος καὶ ἄκρας πράξεις τοῦ Ἀχιλλέως. Καὶ ἀπλή δὲ ἀντιπαραβολή, εἴπερ θέμις, τῶν κατὰ Βρισηΐδα καὶ Μενoitιάδην ἀσκιάστως διαφωτίζει τὴν τε μῆνιν τοῦ ἀριστοκάλου ἡρώος ἐφ' οἷς ἀναξίως ἠτιμώθη κατ' ἄτην ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ τὸ σπλαγχνοβόρον ὕπατον πένθος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ φιλάτου ἐταίρου. Ὡς ἐρῶν λοιπὸν καὶ μετὰ θάνατον ποθεῖ τὸν ἀπόντα ἐρωμένον ὁ Ἀχιλλεύς (ἀκραιφνῶς ἀκριβολογοῦντος πανταχοῦ τοῦ Ὀμήρου κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, πόθον τὴν ἔφεσιν ἄλλοθί που ὄντος καὶ ἀποικομένου διαλαγαρίζοντος ἐν διακρίσει ἀπὸ τε τοῦ ἡμέρου καὶ τοῦ ἔρωτος, *v. Πλάτωνος Κρατύλος* 420α. Τὴν διαφορὰν γλυπτικῶς ἀπετύπωσεν ὁ τὰ ἀρχαῖα πάθη καὶ κινήματα τῆς ψυχῆς εἰδοποιῶν γλύπτης, καὶ τοῦ Σκόπα τὰ κλεινὰ ἀγάλματα ἐθεάσατο ὁ Περιηγητὴς λαμπρύνοντα τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐν Μεγάρῳ, Πausanias I, 43, 6), - ποθεῖ τὴν εὐπαγῆ καὶ ἀμώμητον, τὴν τελείαν ἀρρενικότητά του, τὴν συγκεκριμένην ἐκείνην φύσιν τοῦ ἄρρενος, ὡς καὶ τὴν βέλτιστον ἔνθεον, ἀναζέουσιν ῥωμαλέαν ἰσχύν του, τὸν ὀρμητικόν, θυμοειδῆ δυναμισμὸν του, ἐν δυσὶν εἰκότως ἐπαευρισκομένου ἐξέχοντος τοῦ πρωτοελληνικοῦ ἡρωικοῦ ἀνδρισμοῦ, ἐν τε παντελεῖ σωματότητι καὶ ἐν μεγαλήνορι ἰσχύϊ.

Πιστὴ τοῖς φυλογενέσιν βιώμασιν ἢ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναλυτικολογία ἀπαριθμεῖ σωματικὰς ἀρετὰς ὑγιάν, κάλλος, ἰσχύν, μέγεθος, δύναμιν ἀγωνιστικὴν (*Ῥητορικὴ Α*, 1360b21-22): καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης ἱκανὰ τὰ προλεχθέντα, τὴν δὲ τελευταίαν ὀρθῶς συγκεκριαννύει ἐκ μεγέθους καὶ ἰσχύος καὶ τάχους (ὅπερ καὶ αὐτὸ ἰσχύς τις ἐστίν) – *A. 1361b21-26* -, τὸ δὲ μέγεθος συνερχόμενον τῷ κάλλει συνεργεῖ εἰς ὀλοσχερῆ ἀρρενικὴν σωματότητα

ἀκμῆς· ὥστε καὶ πάλιν ἀρίστην ἀνδροτιῆτα καὶ μένος καθορῶμεν, ἐν λογικῇ ὑφέσει ἀπὸ τῆς ποιητικῆς περιωπῆς, ὡς *μεγάκαλον καὶ ἰσχύν* (πενεστέρα ὑπόβασις κατακλείει ἀπὸ ἐξοχὴν φυῆς τε καὶ δέματος καὶ εἵδους καὶ μεγέθους εἰς τὰ Ἀριστοτέλεια κάλλος καὶ μέγεθος).

Ταῦτα, ἀπὸ τῶν πραγμάτων βοώμενα, ἀνεπισφαλῶς ἀναθέτομεν τῇ ἀνδροτιῆτι. Καὶ περὶ μὲν τὸν τόνον τῆς λέξεως πληροφορεῖ τὸ *Μέγα Ἑτυμολογικόν* s.v. ὅτι «τὰ εἰς –της θηλυκὰ ἅπαντα βαρύνονται πλὴν τοῦ ταχυτῆς, βραδυτῆς, ἀνδροτῆς, δηϊότης». Τὸ δὲ μέτρον ἐξειδιάζεται βεβαίως σκληρῶς πάσχον τὴν καλουμένην *προκοιλίότητα* (Εὐστάθιος, *Σχόλια εἰς Ὀμήρου Ἰλιάδα* p. 11.20 sqq.), πλεοναζούσης τῆς μακρᾶς πρώτης συλλαβῆς, κατὰ τὴν ἀναπόφευκτον ἀπροσαρμοσίαν ἀμφιμάκρων πρὸς τὸ ἠρωϊκὸν μέτρον (Εὐστάθιος, *Σχόλια* p. 1090.36, cf. 720.55). Ἀλλὰ διωρθοῦτο ἡ ἀνωμαλία διὰ τῆς προφορᾶς, «ἀ(ν)δροτιῆτα» γλωσσιζομένης τῆς λέξεως, ἐδῶ καὶ εἰς τοὺς ὁμοιοπαθεῖς στίχους, *Ἰλιάς* Π, 857 καὶ Χ, 363, ὅπου ἡ ψυχὴ τοῦ θανόντος πολεμιστοῦ ἀποπέτεται τοῦ σώματος πρὸς Ἄϊδην κατευθυνομένη

ὄν πότμον γοόωσα, λιποῦσ' ἀνδροτιῆτα καὶ ἦβην.

Περιττῶς ὅθεν καὶ ρηχῶς χειρόγραφα τινα (ἄλλα εἰς ἕτερον τῶν χωρίων παραδόξως εὐαίσθητοῦντα) τὴν δι' ἀπαγγελίας ἐξομάλυνσιν μετατρέπουν εἰς κατεστημένην λεκτικὴν ἀλλαγὴν, *ἀδροτιῆτα* καὶ *ἀδροτιῆτα* φανταζόμενα, παρακολουθούμενα μὲν ὑπὸ τινῶν παλαιότερων ἐκδόσεων, ἐν τῇ Πλουταρχεῖῳ μνείᾳ τοῦ ὑστέρου χωρίου ἀπαντῶντα (*Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν*, 17c), τὴν ἐξωφρενικὴν δὲ ἀρετήτα τῆς δευτέρας τοῦ Bekker ἐκδόσεως προκαλούμενα. Ἄλλ' οἱ κλασσικοί, εὐπεπτότεροι καὶ δυσπτοούμενοι, ἐμμένουν εἰς τὴν ἀνδροτιῆτα: Πλάτων, *Πολιτεία*, III, 386D. Οὐδὲ τὴν ἔννοιαν προβληματίζει ἡ νέα σύμπλεξις: ἐξωδύρετο ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος ἀποχωριζομένη τὴν μοῖραν τῆς, καταλείπουσα τὴν παντελῆ ὀλοκληρίαν τῆς ἀρρενικῆς φύσεως, τὴν ἀνδρώδη πληρότητα τῆς σωματότητός τῆς ἐν κάλλει

βρενθυομένην καὶ τὴν κατασίλβουσαν ὥραν της, τὴν καταστράπτουσαν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας.